

GÖZETİM TOPLUMU PERSPEKTİFİN DE GÖRSEL SANAT ÜRETİMLERİ

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
RESİM**

Fatih YALI

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Eda ÖZ ÇELİKBAŞ**

**GÖZETİM TOPLUMU PERSPEKTİFİN DE GÖRSEL SANAT
ÜRETİMLERİ**

Fatih YALI

Tez Danışmanı
Doç. Dr.Eda ÖZ ÇELİKBAŞ

T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Resim AnaSanat Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır.

KARABÜK
Ekim 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
ARAŞTIRMANIN KONUSU	10
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	10
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
GİRİŞ.....	12
1. BÖLÜM.....	14
GÖZETİM KAVRAMI.....	14
1.1. Gözetim Toplumu	16
1.2. Gözetim ve Kapitalizm (Tüketim Toplumu).....	27
1.3. Kapitalizm, Teşhir ve Mahremiyet	31
1.3.1. Modernist Güzellik Anlayışı	33
1.3.2. Pop Art, Richard Hamilton Kolajları ve Amerikan Poster Güzelleri	37
2. BÖLÜM.....	47
PANOPTİKON	47
2.1. Gösteri Toplumu ve Panoptikon	49
2.1.1. Jeremy Bentham ve Michel Foucault da Panoptikon Kavramı	52
3. BÖLÜM.....	57
SOSYAL MEDYA, GÖZETİM VE STERYOTİPLEŞME	57

3.1. Gözetim Kavramı Üzerine Çalışan Sanatçılar	60
3.1.1. Trevor Paglen;.....	60
3.1.2. Hasan Elahi:	63
3.1.3. Jenny Holzer:	65
3.1.4. James Bridle:	67
3.1.5. Ai Weiwei:.....	69
3.2. Araştırmacının Çalışmaları Üzerine Analizler	71
SONUÇ	82
KAYNAKÇA.....	85
GÖRSELLER LİSTESİ.....	89
ÖZGEÇMİŞ	92

TEZ ONAY SAYFASI

Fatih YALI tarafından hazırlanan “GÖZETİM TOPLUMU PERSPEKTİFİN DE GÖRSEL SANAT ÜRETİMLERİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Eda ÖZ ÇELİKBAŞ

.....

Tez Danışmanı, Resim Ana Sanat Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Resim Ana Sanat Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 02.10.2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Eda ÖZ ÇELİKBAŞ (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Evrim ÇAĞLAYAN (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Neslihan Dilşad DİNÇ (BEU)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans/Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Fatih YALI

İmza :

ÖNSÖZ

Dijital çağda dünya, insan varlığının her yönünü değiştiren teknolojik gelişmelerde benzeri görülmemiş bir büyümeye tanık olmuştur. Bu hızlı ilerlemenin önemli bir sonucu, bireylerin ve toplulukların kapsamlı izleme ve veri toplamaya tabi tutulduğu bir paradigma olan gözetim toplumunun ortaya çıkmasıdır. Bu yeni ortamda gezinirken, gözetleme kültürünün görsel sanatlar alanı da dahil olmak üzere insan yaşamının çeşitli yönleri üzerindeki etkilerini keşfetmek çok önemlidir.

Kolektif bilincimize yerleşmiş bir terim olan gözetleme toplumu, sosyal çevreyi saran her zaman var olan gözetleme ve izleme mekanizmalarını ifade etmektedir. Sokak köşelerindeki kapalı devre televizyon kameralarından, çevrimiçi veri takibine ve algoritmik profil oluşturmaya kadar, genellikle bilginiz veya izniniz olmadan sürekli olarak gözlemleniyoruz. Bu kapsamlı izleme, bireysel özgürlük, gözlemci ile gözlemlenen arasındaki güç dinamikleri ve sürekli gözetim altında yaşamının sonuçları hakkında soruları gündeme getirmektedir.

Günümüz teknolojisi birbirine bağlı ağlarla şekillenen bir dünyada, mahremiyet, gözetim, kamusal ve özel alanların sınırları hakkındaki algımız derin bir dönüşüm geçirmiştir. Dijital çağın kavşağında dururken sanatçılar, güçlü ve düşündürücü görsel yaratımlarıyla karmaşık gözetleme ağında ve bunun toplum üzerindeki etkisinde gezinmeye çalışarak bu duruma ayak uydurmuşlardır.

Bu araştırmada gözetim, gözetim toplumu ve panoptikon kavramlarına ait eleştirel ve destekleyici eser ve eser analizleri araştırılıp sunulmuştur. Gözetimin toplum üzerinde ortaya çıkarmış olduğu etkilerin analizine yer verilmiştir. Araştırma boyunca yapılan çalışmalar, araştırmacının çalışmaları üzerine analizler başlığı altında incelenmiştir. Gözetim Toplumu Perspektifinde Görsel Sanat Üretimleri yazdığım bu tez araştırmasında bana destek olan ve imkân sağlayan sevgili Doç. Dr. Eda ÖZ ÇELİKBAŞ' a, lisansüstü eğitimimin en başından bu yana yardımlarını esirgemeyen sevgili Sevtap BAYRAKTAR' a ve 2020-Covid Pandemisinde kaybettiğim Biricik Babaneciğim Sevim YALI' ya sonsuz teşekkür ediyorum.

ÖZ

"Gözetleme toplumu" kavramı, gözetim teknolojilerinin ve uygulamalarının yaygınlaştığı ve normalleştirildiği, bireylerin faaliyetleri ve davranışlarının daha fazla izlenmesine ve kontrol edilmesine yol açan bir toplumu ifade etmektedir. Bu bağlamda görsel sanat üretimi, gözetleme merceğinden birkaç şekilde incelenmektedir.

Birincisi, görsel sanatın üretimi ve yayılması, hükümetler, şirketler veya bireyler gibi çeşitli kuruluşların gözetimine tabi olmuştur. Bu gözetim, sansür ve içerik filtrelemeden çevrimiçi etkinliklerin izlenmesine ve meta veri toplamaya kadar çeşitli biçimler almıştır. Bazı durumlarda, bu gözetim, özellikle baskıcı hükümetlerin veya içerik oluşturmaya ilişkin katı yasaların olduğu ülkelerde, otosansüre veya sanatsal ifade üzerinde caydırıcı bir etkiye yol açtığı bilinmektedir.

İkincisi, görsel sanat aynı zamanda bir gözetleme ve kontrol aracı olarak da kullanılmaktadır. Örneğin, yüz tanıma teknolojisi bireylerin hareketlerini ve faaliyetlerini izlemek için kullanılabilirken, dronlar ve diğer gözetim teknolojisi biçimleri kamusal alanları izlemek için kullanılmaktadır. Görsel sanat, belirli bir dünya görüşünü veya ideolojiyi yaymak veya mevcut güç yapılarını güçlendirmek için aktif bir şekilde kullanılmıştır.

Son olarak görsel sanat, gözetleme ve kontrole karşı bir direniş biçimi olarak da kullanılmıştır. Sanatçılar çalışmalarını, gözetim pratiklerini eleştirmek ve bunlara meydan okumak için ya da gözetim teknolojilerinin belirli toplulukları marjinalize etmek ve ezmek adına nasıl kullanılabileceğini vurgulamak amacıyla kullanmışlardır. Bu şekilde görsel sanat, farkındalığı artırmak ve sosyal değişimi teşvik etmek için güçlü bir araç olmuştur. Özet olarak, görsel sanat üretimi, gözetim toplumu bağlamında hem gözetleme ve kontrole tâbi, hem de bu pratiklere karşı bir direniş ve eleştiri aracı olarak görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Gözetleme; Sanat; Sosyal Medya; Panoptikon

ABSTRACT

The concept of "surveillance society" refers to a society in which surveillance technologies and practices are widespread and normalized, leading to greater monitoring and control of the activities and behavior of individuals. In this context, the production of visual art can be examined in several ways through the lens of surveillance.

First, the production and dissemination of visual art may be subject to the oversight of various organizations such as governments, companies or individuals. This surveillance can take many forms, from censorship and content filtering to monitoring of online activities and collecting metadata. In some cases, this surveillance can lead to self-censorship or a chilling effect on artistic expression, especially in countries with repressive governments or strict laws on content creation.

Second, visual art can also be used as a surveillance and control tool. For example, facial recognition technology can be used to monitor the movements and activities of individuals, while drones and other forms of surveillance technology can be used to monitor public spaces. Visual art can be used to propagate a particular worldview or ideology or to reinforce existing power structures.

Finally, visual art can also be used as a form of resistance to surveillance and control. Artists can use their work to criticize and challenge surveillance practices, or to highlight how surveillance technologies can be used to marginalize and oppress certain communities. In this way, visual art can be a powerful tool to raise awareness and promote social change.

In summary, the production of visual art can be seen as a means of resistance and criticism against these practices as well as subject to surveillance and control in the context of the surveillance society.

Keywords: Surveillance; Art; Social Media; Panopticon

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Gözetim Toplumu Perspektifinde Görsel Sanat Üretimleri
Tezin Yazarı	Fatih YALI
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Eda ÖZ ÇELİKBAŞ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	02.10.2023
Tezin Alanı	Resim Ana Sanat Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	92
Anahtar Kelimeler	Gözetleme; Sanat; Sosyal Medya; Panoptikon

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Visual Art Productions in the Perspective of the Surveillance Society
Author of the Thesis	Fatih YALI
Advisor of the Thesis	Assoc. Dr. Eda ÖZ ÇELİKBAŞ
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	02.10.2023
Field of the Thesis	Picture Art
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	92
Keywords	Surveillance; Art; Social Media; Panoptikon

ARAŞTIRMANIN KONUSU

"Gözetim Toplumu Perspektifinden Görsel Sanat Üretimi" tezi, çağdaş görsel sanat yaratımı ile gözetim toplumunun gelişen manzarası arasındaki karmaşık ilişkiyi araştırmaktadır. Her yerde bulunan teknolojik gelişmelerin, mahremiyet ve kontrol konusundaki endişelerin arttığı bir çağda, bu çalışma, sanatsal ifadenin giderek artan gözetim mekanizmalarıyla etkileşime girdiği ve bunlara yanıt verdiği çok yönlü yolları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu tezin temel amacı çağdaş görsel sanatçıların yaratıcı çabalarında gözetim, mahremiyet ve kontrol temalarıyla nasıl etkileşime geçtiklerini kapsamlı bir şekilde analiz etmektir. Çeşitli ortamlardaki çok çeşitli sanat eserlerini araştıran bu çalışma şunları amaçlamaktadır:

Sanatsal etkileri, sanatçıların toplumdaki gözetimin sonuçlarını yansıtmak, eleştirmek veya alt üst etmek için görsel medyayı nasıl kullandıklarını incelemek olmuştur. Bu, sanatçıların sanatsal seçimlerinin ardındaki motivasyonları ve niyetleri anlamayı gerektirir.

Kültürel etkileri, görsel sanat eserlerinin kolektif gözetim anlayışını şekillendirmeye, eleştirel diyalogları teşvik etmeye ve gözetim teknolojilerinin potansiyel sonuçları hakkında farkındalık yaratmaya nasıl katkıda bulunduğunu araştırmaktır.

Görsel sanatın güç dinamikleri, mahremiyet ihlali ve kişisel özerkliğin erozyonu hakkındaki tartışmalar için katalizör görevi görerek sosyal yorum ve aktivizm için ne ölçüde bir platform görevi gördüğünü değerlendirmektedir.

Tez belirlenen hedeflere ulaşmak için seçilmiş sanat eserlerinin niteliksel analizini, eleştirel literatür taramasını ve ilgili teorik çerçevelerle etkileşimi kapsayan karma yöntem yaklaşımını kullanmaktadır. Birincil kaynaklar arasında resim, film, fotoğraf, dijital sanat, enstalasyon ve karma medya gibi farklı türlere yayılan sanat eserleri yer almaktadır. Bu sanat eserleri görsel unsurlar, sembolizm, anlatı ve sosyopolitik bağlam açısından yeniden yapılandırılmıştır. Aynı zamanda, bilimsel

literatürün kapsamlı bir incelemesi, sanat teorisi, gözetim çalışmaları, kültürel çalışmalar ve medya çalışmaları gibi disiplinlerden yararlanan teorik bir temel sağlamıştır.

Araştırmanın bulgularının sanat ve gözetimin kesişimini çevreleyen akademik söyleme katkıda bulunması beklenmektedir. Gözetim toplumuna verilen sanatsal tepkilerin derinlemesine bir analizini sunan bu çalışma, görsel sanatın toplumsal eleştiri ve yansıma aracı olarak potansiyeline ışık tutmayı amaçlamıştır. Araştırma, sanatçıların gözetlemeyle aşılanmış bir ortamın yarattığı zorluklarla nasıl başa çıktıklarını açıklamayı ve aynı zamanda bu ilişkinin hem sanatsal pratik hem de toplumsal farkındalık açısından daha geniş sonuçlarını aydınlatmayı amaçlamıştır.

Tez, görsel sanat üretimi ile gözetim toplumu arasındaki karmaşık etkileşimi açığa çıkarmaya ve sonuçta sanatın gelişen teknolojik ve toplumsal manzaralarla nasıl mücadele ettiğine dair anlayışı zenginleştirmeye çalışmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu tez çalışmasında araştırma yöntemi ‘Nitel Tarama’ olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda bilgileri derleme ve yorumlama niteliği taşıdığından tezde konusu geçen kavramların tanımının yapılması, kuramsal temellerin kavramlar ile bağdaştırılması, adı geçen sanatçıların eserlerinin incelenmesi ve gözetim toplumu perspektifinden panoptikon kavramının yorumlanması kapsamında var olan yayın ve kaynakların taranması olarak belirlenmiştir.

Literatür tararken seçilen kaynakların akademik yayınlar olmasına dikkat edilmiştir. Bu kaynaklara online veri tabanlarından, yabancı akademik sitelerden ulaşıp genel tarama yöntemi ile analizi sağlanmıştır.

“Genel tarama modelleri çok sayıda elemandan oluşan bu evrende evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınabilecek bir grup örnek ya da örneklem üzerinden tarama düzenlemeleridir. Genel tarama modelleri ile tekil ya da ilişkisel taramalar yapılabilir (Karasar, 2005:34).”

Bu tez çalışmasında konu ile ilgili kaynaklar belirlenip, kavramların tanımı yapılacaktır. Gözetim toplumu ve panoptikon kavramlarının tanımı yapılarak bu alanda yapılan sanat eserleri incelenmiştir. Elde edilen verilerden yola çıkılarak kendi çalışmalarım üzerindeki etkileri yorumlanmıştır.

GİRİŞ

Gözetim toplumu kavramı, sosyoloji ve felsefe alanlarında kullanılan bir terimdir. Kavram, günümüz toplumunun özelliklerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Gözetim toplumu, insanların yaşamlarının her alanında izlenip takip edildiği bir toplum tipidir. Bu toplumda, özel hayatlarının gizliliği ve kişisel özgürlükleri konusunda endişeleri olan insanlar, çeşitli izleme ve gözetim biçimleriyle karşılaşmaktadırlar. Bu gözetim biçimleri arasında, sosyal medya, güvenlik kameraları, takip cihazları, biyometrik veri toplama araçları ve diğerleri yer almaktadır.

“Gözetim, bir veri toplama faaliyeti ile bireylere ait her şeyi ve her anı seffaflaştırmaya; açık bir biçimde görünür kılmaya ve topladığı veriler aracılığı ile verisi elde edilen kişilerin yönetilmesine odaklanmıştır (Gücüyener, 2011:5).”

Gözetim toplumu perspektifinde görsel sanat üretimleri adlı bu çalışmada gözetim biçimlerinin insanlar üzerindeki etkisinin sanatsal üretimlere yansıdığı görülmüştür. Bu bağlamda, görsel sanat üretimleri de gözetim toplumu perspektifi içinde değerlendirilmektedir. Gözetim toplumu, teknolojik gelişmelerin insanları gözetim altında tuttuğu bir toplum olarak tanımlanmaktadır. Gözetim toplumu, güvenlik, terörizm ve suçla mücadele gibi amaçlarla kurulan gözetim sistemleriyle karakterize edilir. Bu sistemler, insanların hayatlarına müdahale etmeden, sürekli olarak izlenebilir ve kaydedilebilir hale getirilmiştir.

Görsel sanat üretimleri, gözetim toplumu perspektifiyle incelendiğinde, bu üretimlerin insanların özgürlüğüne olan etkisini gösteren önemli bir araç haline gelmiştir. Özellikle, fotoğraf ve video gibi görsel medya, gözetim toplumu tarafından izlenme ve kaydedilme amacıyla kullanılmıştır.

“Bu, kameralarla donatılmış günümüz kentleri için artık çok kanıksanmış, üstüne çok fazla yazılıp çizilmiş bir konudur; ancak iktidar kurmak için izlemenin tarihsel boyutları üzerinde düşünmek, gözetleme etkisinin köklerinin ne kadar eskilere dayandığını görmek, bunun sanat alanındaki yansımalarına göz atmak, çağımızın gözetleme temsillerinin hangi düşünsel veya sezgisel merhalelerden geçtikten sonra son halini aldığını görmek açısından oldukça heyecan vericidir (Kutluer, 2016:49).”

Bu nedenle, gözetleme biçimlerinin gözetim toplumu perspektifiyle değerlendirildiğinde, insanların hayatlarına müdahale etmeden önce, bu gözetimin ne amaçla ve nasıl kullanılacağına dair düşünülmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu gözetim, insanların özgürlüğüne olan etkisi dikkate alınarak, özgürlükleri koruyan bir yaklaşım benimsenmelidir.

Gözetim toplumu perspektifi, Michel Foucault' un 1970'lerde geliştirdiği bir teorik yaklaşımdır. Bu yaklaşım, modern toplumların güç ilişkilerini ve bunların insan davranışlarına etkisini incelemektedir. Bu perspektifte, gözetim toplumu bireylerin her adımının izlendiği ve kaydedildiği bir toplum olarak tanımlanır.

“Foucault, Panoptikon modelini etkili bir disiplin yöntemi olarak sunar. Panoptikon ilkesi sadece hapisanede uygulanan bir yöntem olmakla kalmamış, toplum içinde başka kurumlar tarafından da bir disiplin yöntemi olarak uygulamaya konulmuştur. Böylelikle iktidar son derece ekonomik, verimli ve tekili bir şekilde toplumu disiplin altına alır (Keskin, 2005:18).”

Michel Foucault, iktidar eleştirisi ve onun bilgiyle ilişkisi ile tanınan bir Fransız filozof ve sosyal teorisyendir. Temel fikirlerinden biri, bireylerin sürekli izlendiği ve kontrol edildiği bir toplumu tanımlayan "gözetim toplumu" kavramıdır.

Foucault' ya göre iktidar, yalnızca bireylerin veya kurumların sahip olduğu bir şey değil, bunun yerine topluma dağılmış yaygın bir güçtür. Bir gözetim toplumunda bu güç, güvenlik kameraları, sosyal medya, izleme ve veri toplama gibi çeşitli kontrol mekanizmaları aracılığıyla kullanılmaktadır.

Foucault, bu sürekli gözetimin bireyler ve bir bütün olarak toplum üzerinde bir dizi olumsuz etkisi olduğunu savunmuştur. İnsanlar izlendiklerinin farkına varıp kendi davranışlarını denetlemeye başladıklarında, bir korku ve güvensizlik ortamı yaratır. Gözetleme teknolojilerini kontrol edenler nüfus üzerinde daha fazla kontrol sağlayabildikleri için mevcut güç yapılarını da güçlendirmektedir.

Aynı zamanda Foucault, gözetimin de olumlu etkileri olabileceğini fark etmiştir. Suçun önlenmesine ve kamu güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmuş ve araştırma ve politika oluşturma için değerli veriler sağlamaktadır. Ancak, bu faydaların sürekli gözetimin potansiyel zararlarına karşı tartılması gerektiğine ve bireylerin verilerinin nasıl toplanıp kullanıldığı konusunda daha fazla kontrol edebilmesinin gerekliliğine inanmıştır.

Bu bağlamda, Foucault'nun gözetim toplumuna bakış açısı, modern toplumlarda güç, bilgi ve kontrol arasındaki karmaşık ilişkiyi vurgulamaktadır. Gözetlemenin hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabilirken, potansiyel zararların farkında olmak ve nasıl kullanıldığı konusunda daha fazla şeffaflık ve hesap verebilirlik için çalışmak önemlidir.

1. BÖLÜM

GÖZETİM KAVRAMI

Gözetim kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda Türk Dil Kurumu (TDK) “gözetme işi, himaye ve nezaret” anlamlarına sahiptir (Tdk)."Gözetleme" kelimesi Fransızca' dan gelmektedir. "Gözetim" veya "gözetleme" anlamına gelen "surveiller" fiilinden türetilmiştir. "Gözetleme" kelimesi, tipik olarak bilgi toplamak amacıyla veya güvenlik amacıyla birisini veya bir şeyi yakından izleme veya gözlemleme eylemini ifade eder.

Gözetleme kelimesi, genellikle kolluk kuvvetleri, güvenlik ve halk sağlığı gibi bağlamlarda kullanılmaktadır. Genel olarak herhangi bir durumu veya etkinliği yakından gözlemleme veya izleme eylemine atıfta bulunmak gibi işlevleri de olmuştur.

“Gözetim kelimesi ilk söylendiğinde, her ne kadar akla bir paravan arkasından veya gizli saklı tahkikatlarla kişisel aktiviteler hakkında bilgi toplamak gelse de, aslında oldukça basit bir anlam taşır. Fransızca surveiller fiilinden türetilmiş bir kelime olup birincil anlamı gözlemek, bakmaktır (Eşitti, 2013:33).”

Gözetleme / Gözetim genellikle kamusal alanları izlemek veya bireylerin hareketlerini ve faaliyetlerini takip etmek için güvenlik kameraları ve diğer teknolojilerin kullanıldığı güvenlik bağlamında kullanılmıştır.

“Gözetim çalışmalarının son yıllarda en önemli isimlerinden biri olan Prof. Dr. David Lyon, Surveillance Studies: An Overview adlı kitabında gözetimi, ‘etkilemek, yönetmek, korumak veya yönlendirmek amacıyla kişisel bilgilerin rutin ve sistematik olarak gözlemlenmesi’ olarak tanımlamaktadır (Lyon, 2007:14).”

Gözetim ayrıca, tüketici davranışı hakkında veri toplayarak veya pazar araştırması yaparak bilgi toplama ve analiz etme eylemine de atıfta bulunmaktadır. Genel olarak gözetim, içgörü kazanmak veya kontrolü sürdürmek için bir kişi veya durum hakkında bilgi toplamanın bir yoludur.

Gözetim, bilgi toplamak veya kontrol uygulamak amacıyla bireylerin, grupların veya faaliyetlerin izlenmesi, gözlemlenmesi ve kaydedilmesi anlamına da gelmektedir. Genellikle kameralar, sensörler veya dijital izleme sistemleri gibi teknolojilerin kullanımını içerir. Gözetim, hükümetler, şirketler ve hatta bireyler dahil olmak üzere çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülmektedir.

Gözetleme ve sanat arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Sanat, sosyal, politik ve etik içeriklerini keşfetmenin bir yolu olarak genellikle gözetim temasıyla

meşgul olmuştur. Sanatın gözetleme ile kesiştiği birkaç yol vardır. Bu kesişen yollara örnek vermek gerekirse;

Sanatçılar, toplumdaki iktidar dinamiklerini ve kontrol mekanizmalarını eleştirmek için sıklıkla gözetimi bir konu olarak kullanırlar. Çalışmaları aracılığıyla, mahremiyet, bireysel özerklik ve marjinal topluluklar üzerindeki etki konularını vurgulayarak gözetim uygulamalarının nedenlerini ve sonuçlarını sorgulayabilmektedirler.

Bazı sanatçılar, yaratıcı müdahalelerle gözetim sistemlerini aktif olarak alt üst eder veya bunlara meydan okur. Direniş, anonimlik veya kamusal alanları geri kazanma fikirlerini keşfetmek için kamuflaj, maskeleye veya gözetleme teknolojilerini bozma gibi teknikler kullanabilmektedirler.

Gözetim genellikle arka planda, kamuoyundan gizlenerek çalışır. Sanatçılar, farkındalığı artırmak ve eleştirel düşünmeyi teşvik etmek için gizli gözetim mekanizmalarını açığa çıkarmaya veya görünür kılmaya çalışmışlardır. Sanatçılar, gözetlemenin hayatımızdaki yaygın doğasına ışık tutan enstalasyonlar, performanslar veya görsel temsiller yaratmışlardır.

Bazı durumlarda sanatçılar, gözetleme teknolojilerini veya tekniklerini sanatsal pratiklerinin kendisine dahil eder. Gözlem ve sanatsal ifade arasındaki çizgiyi bulanıklaştırarak insan davranışının yönlerini yakalamak ve belgelemek için kameralar veya veri izleme gibi gözetim araçlarını kullanmışlardır.

Dijital teknolojilerin yükselişiyle birlikte sanatçılar dikkatlerini çevrimiçi gözetim, veri toplama ve algoritmik profil oluşturma alanına çevirmiştir. Dijital gözetimin, kimliklerimiz, ilişkilerimiz ve bir bütün olarak toplum üzerindeki etkisini incelemek için etkileşimli sanat eserleri, yazılım tabanlı enstalasyonlar veya sanal deneyimler yaratmışlardır.

“Dijital devrimle, teknolojik ve kültürel değişimler, sanatı sınıflandıran kavramları yeniden sorgulayarak; yeni sanat yapısı ve izleyici/kullanıcı/katılımcı arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirmiştir. Teknoloji ile bağımlılığı artan insanın durumu ve tüm medyanın sayısallaşmaya doğru gitmesi sanatta da yeni söylemler oluşturmuştur. Teknolojinin araçları, insan ve makine ilişkisinde fiziksel ve sanal alanda bir etkileşim oluşturarak, sanat yapısı ve izleyici arasında arayüz görevi üstlenmiştir. Bu yöntemlerle gerçekleştirilen yapıtta izleyici yapıta şekil veren, izleyen hem kullanıcı hem katılımcı olmuştur (Şahin, 2015:38-49).”

Genel olarak sanat, çağdaş dünyamızda gözetimin etkileri üzerine eleştirel düşünme ve diyalog için bir platform görevi görür. Bizi güvenlik ve mahremiyet arasındaki dengeyi, izleme etiğini ve bireysel özgürlükler için olası sonuçları sorgulamaya sevk etmektedir. Sanatçılar, gözetleme kavramıyla ilgilenerek, bunun yaşamlarımız üzerindeki etkilerinin daha geniş bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunur ve güç ve kontrolün sınırları hakkında ilham vermektedirler.

1.1. Gözetim Toplumu

Gözetim toplumu, çeşitli gözetim biçimlerinin yaygın olduğu ve bireylerin eylemlerini, davranışlarını izlemek ve kontrol etmek için kullanıldığı bir toplumu ifade etmektedir. Gözetim toplumu, gözetimin fazlasıyla ele alınan ve normal kabul edilen bir toplumdur.

Gözetim toplumu, hükümetlerin, özel şirketlerin veya diğer kuruluşların aktif olarak izlediği ve bireylerin faaliyetleri, davranışları ve kişisel verileri hakkında bilgi topladığı bir toplumdur. Böyle bir toplumda insanlar, güvenlik kameraları, akıllı telefonlar ve diğer cihazlar gibi çeşitli teknoloji biçimleriyle sürekli olarak izlenir. Bu güvenlik kameraları, internet takibi ve biyometrik verilerin kullanımı gibi çeşitli yollarla yapılabilmektedir.

Gözetim toplumunda bireyler mahremiyetlerinin ihlal edildiğini ve eylemlerinin sürekli izlendiğini hissedebilirler. Bu da kurumlara olan güvenin azalmasına ve insanlarda huzursuzluk ya da rahatsızlık hissine yol açabilir.

“Gözetim toplumu kavramını akademik olarak kullanan ilk isim Gary Marx, gözetim sözcüğünün anlamını genişleterek kişinin gözetlenmesi için şüpheli olmasına gerek olmadığını, günümüzde gözetleme işlevinin herhangi bir zaman diliminde yapılabileceğini vurgulamaktadır (Akdağ, 2015:16).”

Gözetim toplumunda bireyler, izlendiklerinin bilincinde oldukları veya bilincinde olmadıkları anlar yaşayabilirler. Bu bağlamda gözetim toplumu, bilinçli veya bilinçsiz olarak insanların faaliyetlerinin, hareketlerinin ve iletişimlerinin izlenmesi gibi çeşitli gözetim biçimlerinin yaygın ve sürekli olduğu bir toplumsal yapıyı tanımlamaktadır. Teknolojideki gelişmelerin bireylerin ve kuruluşların insanların faaliyetleri hakkında veri toplamasını, analiz etmesini ve kullanmasını kolaylaştırmasıyla modern yaşamın önemli bir yönü haline gelmektedir.

“Fuchs, çağdaş toplumlarda gözetim ve mahremiyetin çelişkili doğasını vurgular. Kapitalizm gelir eşitsizliğini meşrulaştırmak için mahremiyet gereksinimi ile koşullanmışken (örneğin, banka hesapları ve şirketler) aynı zamanda işçiler üzerinde denetimi sıklaştırmak ve birikim sürecini daha verimli hale getirmek için işçilerin gözetimini destekler (Andrejevic, 2012:85).”

Bir gözetim toplumunda güvenlik ve mahremiyet arasındaki dengenin hangi düzeyde gözetimin kabul edilebilir olduğu hakkında devam eden tartışmalar vardır. Bazı insanlar gözetimin kamu güvenliğini sağlamak için gerekli olduğuna inanırken, diğerleri bunun bireysel özgürlük ve özerkliği ihlal ettiğini savunmaktadır.

Gözetimin faydalarının, mahremiyet üzerindeki olası olumsuz etkilerden daha ağır bastığını iddia edilir. Bu tür bir gözetim, görsel sanatlar üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Bu etki sanatçılar açısından, izlenmekten veya eleştirilmekten kaçınmak için belirli standartlara uyan eserler yaratma veya belirli konulardan kaçınma konusunda üstlerinde baskı hissederler.

Ek olarak, gözetlemenin yaygınlığı, sanatçılara gözetim toplumu hakkında yorum yapan veya eleştiren eserler yaratma konusunda ilham da vermiştir. Bu çalışmalar, gözetimin mahremiyet, bireysellik ve bir bütün olarak toplum üzerindeki etkilerini sanat yoluyla irdelemiştir. Ayrıca gözetim kavramını bir araç veya konu olarak kullanabilir ve gözetimi bozmak için gizleme veya kamuflaj gibi teknikleri tercih etmişlerdir. Gözetim biçimlerinin sahip olduğu bu büyük gücü nasıl ve ne kadar etik kullanacağı endişesinin uzun yıllardır birçok farklı alanda yansımaları olmaktadır.

“Geçmişten günümüze kadar gelen gözetimin etkileri ve bu etkilerden ortaya çıkan sanatsal tepkiler de günümüze kadar çoğalarak artmıştır. Örneğin Jan Van Eyck’in çalışmalarında gözetime bilinçli ya da bilinçsiz bir gönderme hissedilmektedir. Jan Van Eyck’in konu içerisinde önemli olan resimlerinden bir tanesi “Arnolfi’nin Evlenmesi (1434)” adlı resmidir. Bu resimdeki bütün elemanlar son derece titizlikle yapılmıştır. Bu bir evlenme törenidir. Resimdeki odanın arka duvarındaki aynadan ressamın imgesi belirir. Bu resimde gözetleyen bir kamera değil sanatçının kendisi olmuştur. Resmin üzerinde Latince olarak “Johannes de Eyck Fuit hic (Jan Eyck da buradaydı) yazmaktadır. Bu yazı ressamın varlığını ortaya koymaktadır. Ressamın varlığı aslında imza olarak da algılanabilmektedir (Haşlakoğlu, 1995:872).”

Görsel 1: Jan van Eyck “Arnolfini’nin Evlenmesi” MÜYAB, 82,2 x 60 cm, 1434.
Londra Ulusal Galerisi

Görsel 2: Diego Velázquez, Las Meninas, TÜYB, 318 x 276 cm, 1656, Prado Müzesi, Madrid

Diego Velázquez'in "Las Meninas" (1656) adlı tablosu, genellikle Batı sanat tarihinin en ünlü ve esrarengiz eserlerinden biri olarak kabul edilir. Resmin ana konusu İspanyol kraliyet ailesi, özellikle de Infanta Margarita olsa da, resimde gerçekten de gözetleme kavramıyla ilişkilendirilebilecek unsurlar görülmektedir.

Resmin kompozisyonu, gözetleme temasının kurulmasında çok önemli bir rol oynar. Velázquez, odanın arkasındaki aynadan görülebilen tablonun içine girmiştir. Bu dahil etme, izleyicinin sahneyi bir otorite konumundan gözlemleyerek Kral ve Kraliçe rolünü üstlendiğini göstermektedir. Bunu yaparak Velázquez, sanki kraliyet çifti gizlice gelişen olayları izliyormuş gibi bir gözetleme veya röntgencilik duygusu yaratmaktadır.

Ayrıca resimdeki diğer karakterlerin varlığı gözetleme kavramına katkıda bulunur. Nedimleri, cüceleri ve saray mensupları da dahil olmak üzere Infanta Margarita' yı çevreleyen figürlerin hepsi çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Konumları ve bakışları, gözlemlendiklerinin farkında olduklarını gösterir. Bu, bir öz-bilinç duygusu ve sürekli inceleme altında oldukları hissini yaratmaktadır.

İzleyicinin bir röntgenci olarak rolü, resimdeki muğlak uzamsal ilişkilerle de vurgulanır. Velázquez, tasvir edilen alan ile izleyicinin alanı arasındaki sınırları bulanıklaştıracak şekilde figürlerin perspektifini ve yerleşimini manipüle etmektedir. Bu bulanıklaştırma efekti, izleyicinin kraliyet ailesinin özel alanına izinsiz girdiğini düşündürür ve gözetleme temasını daha da vurgulamaktadır.

Bugün anladığımız şekliyle gözetim kavramının, teknoloji ve güç dinamikleriyle olan ilişkilerinin, Velázquez' in zamanında aynı biçimde var olmadığına dikkat etmek önemlidir. Bununla birlikte, "Las Meninas"ta bulunan unsurlar, gözlem, güç ve görülme veya izlenme dinamikleriyle ilgili fikirleri keşfetmek için modern bir merceklerle yorumlanabilmektedir.

Genel olarak "Las Meninas", çeşitli yorumlarla karmaşık ve çok katmanlı bir sanat eseri olsa da, kompozisyonu, mekânsal ilişkileri ve resim içindeki gözlem dinamikleri ile onu gözetim kavramına bağlamak mümkün olabilmektedir.

Burçak Bingöl'ün 'Seramik Güvenlik kamerası' adlı çalışması da gözetleme toplumunun ve Mobese kameralarına tepkisinin bir nevi göstergesidir. Sanatçı, Beyoğlu'nda sayıları sürekli artan Mobese kameralarına tepki olarak bu çalışmasını seramik Mobese kamerası yaparak sunmaktadır.

Görsel 3: Burçak Bingöl, Seramik Kamera, 2017

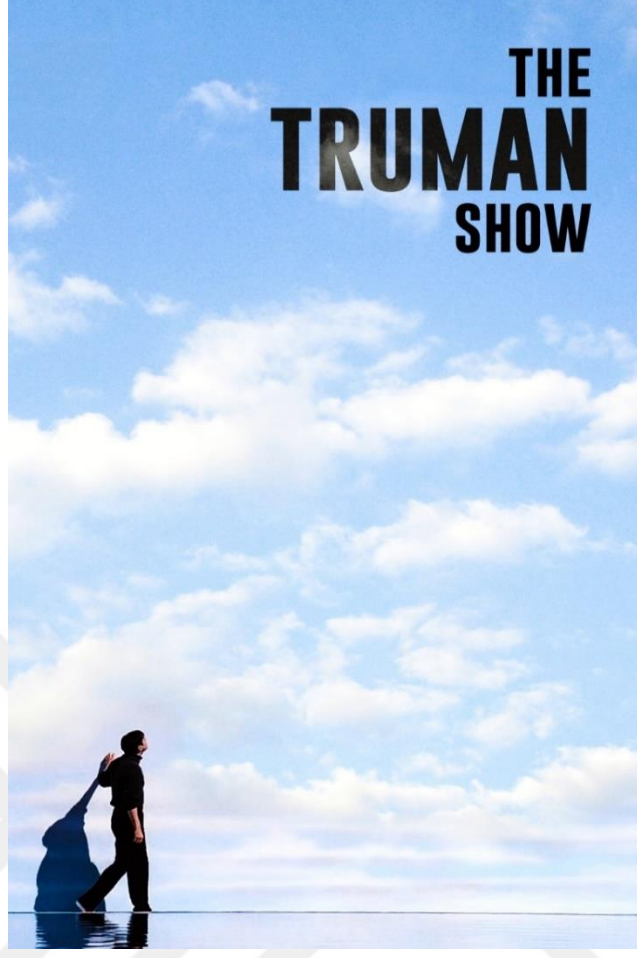
Mobese kameraları yaşamımızın her noktasında bulunduğunu dile getiren bir diğer çalışma ise Reyhan Uludağ'a ait ''İstanbul'da Bir Gün''. Mobese kameralarından elde ettiği görüntüleri kullanarak İstanbul'da olağan bir günü video sanatına dönüştürmüştür. Sanatçı, İstanbul'daki bir günün koşuşturmacasını izleyici ile buluşturmaktadır.

Bu da gün içerisinde farkında bile olmadığımız binlerce Mobese kamerası aracılığıyla hiç tanımadığımız insanların bizi gözetlediğinin ispatıdır. Bir günde yaptığımız pek çok faaliyetin kayıt altına alınması da en güzel örneklerindendir.

Görsel 4: İstanbul'da Bir Gün, Reyhan Uludağ, İKSV Tasarım Bienali, Kusurluluk Sergisi Kataloğu, İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat Galerisi

Edebiyat, film ve görsel sanatlar da dahil olmak üzere sanat, genellikle gözetim toplumu temasını da ele almıştır. Örneğin, literatür, gözetimin bireyleri ve toplumu nasıl etkileyebileceğini ve gözetimin etik sonuçlarını araştırmıştır. Film, gözetim toplumunu distopik bir tarzda tasvir eden Azınlık Raporu ve "The Truman Show" gibi filmlerle bu temaları da ele almışlardır. Görsel sanatçılar da çalışmalarını gözetim teknolojisinin kullanımını eleştiren veya toplum üzerindeki etkisini araştıran eserler yaratarak gözetim hakkında yorum yapmak için kullanmaktadırlar.

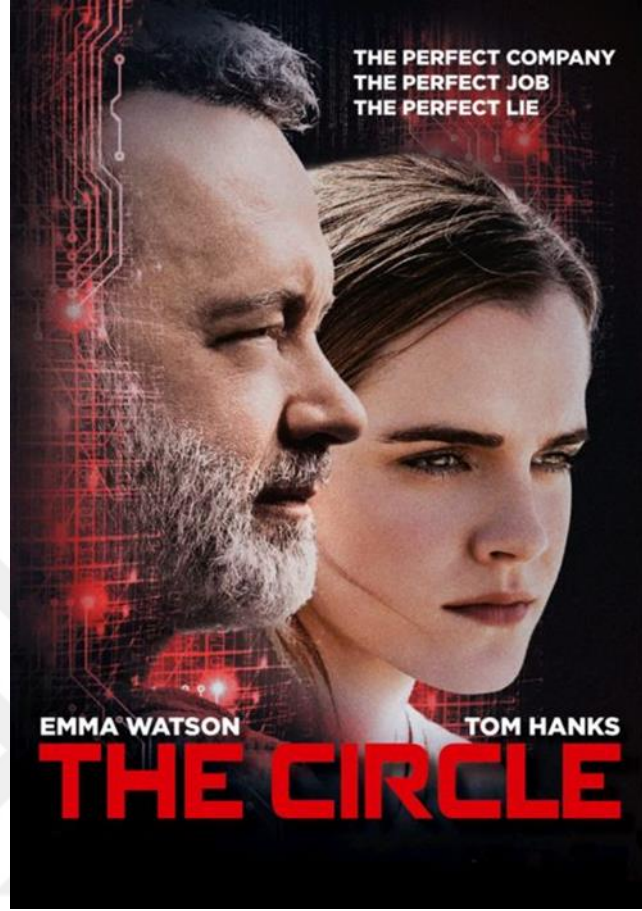

Görsel 5: Truman Şov (Truman Show), Film Afiş,1998

Görsel 6: Truman Şov (Truman Show), Film Kesitleri,1998

Bu bağlamda, sanat, gözetleme toplumunu çevreleyen karmaşık sorunları keşfetme ve inceleme aracı olarak hizmet edebilir ve insanlara bu temalarla daha nüanslı ve yaratıcı bir şekilde ilgilenmeleri ve üzerinde düşünmeleri için bir yol sunmaktadır.

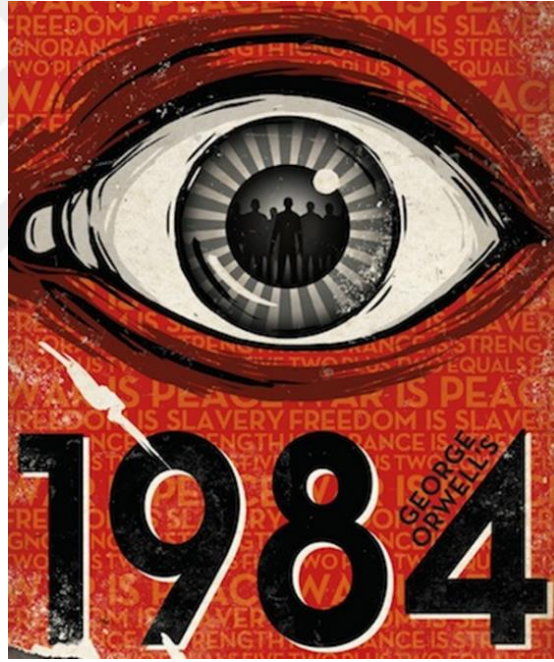
Görsel 7: The Circle (Çember), Film Afiş, 2017

2017 yapımı "The Circle" filminin teması, özellikle gözetim, mahremiyet ve sosyal medyanın etkisiyle ilgili olarak teknolojinin tehlikeleri ve etik sonuçları etrafında dönüyor. Film, teknolojinin hayatımıza giderek daha fazla entegre olmasını araştırıyor ve şeffaflığa ve bağlantıya her şeyin üzerinde değer veren bir toplumun potansiyel sonuçlarını sorgulamaktadır.

"The Circle", tamamen şeffaflık ve birbirine bağlılık vizyonunu destekleyen, aynı adlı kurgusal bir teknoloji şirketini sunmaktadır. Emma Watson'ın canlandığı ana karakter Mae Holland, The Circle' da çalışmaya başlar ve çalışanların hayatlarının her alanını çevrimiçi olarak paylaşmaya teşvik edildiği kültürüne kapılır. Şirketin "Bilmek iyidir, ama her şeyi bilmek daha iyidir" mantrası, filmin ana temasını yansıtmaktadır.

Hikâye ilerledikçe film, kolektif bilgi uğruna kişisel mahremiyetin feda edildiği bir dünyanın ve bir gözetim durumunun tehlikelerinin sonuçlarını incelemektedir. Tek bir varlık çok büyük miktarda kişisel veriye sahip olduğunda, teknolojinin kişisel ilişkiler, bireysel özerklik ve suistimal potansiyeli üzerindeki etkisi hakkında soruları gündeme getirmektedir.

"Çember", teknoloji şirketlerinin insanların yaşamları üzerinde benzeri görülmemiş bir kontrol elde ettiği ve bundan kaynaklanan manipülasyon ve özgürlük kaybı potansiyelinin ortaya çıktığı güç dinamiklerini vurgulamaktadır. Film, izleyicileri bağlantı ve mahremiyet arasındaki dengeyi düşünmeye ve sürekli gözetim ve veri toplama tarafından yönlendirilen bir toplumun etik sonuçlarını eleştirel bir şekilde incelemeye teşvik eden uyarıcı bir hikaye işlevi görmektedir.

Görsel 8: George Orwell, "1984", Politik ve Distopik Roman, 1949

George Orwell'in romanı "1984", Big Brother liderliğindeki bir Partinin kontrolü altındaki totaliter bir toplumu tasvir eden distopik bir eserdir. Devlet gözetimi, bilgi manipülasyonu, psikolojik manipülasyon ve bireyselliğin ve özgürlüğün bastırılması gibi temaları araştırmaktadır.

Roman, 1984 yılında, Okyanusya adlı kurgusal bir ülkede geçiyor. Parti, vatandaşlarını izlemek için ileri teknoloji ve yaygın gözetim kullanarak, insanların hayatlarının her yönü üzerinde tam kontrol uygular. Kahraman Winston Smith, Partinin propagandasına uyması için tarihi kayıtları değiştirdiği Hakikat Bakanlığı'nda çalışmaktadır.

Romanın ana temalarından biri bilginin manipülasyonu ve kontrolüdür. Parti, düşünce ve dil alanını sınırlandırmak, tarihsel kayıtların sürekli yeniden yazılması yoluyla geçmişi değiştirmek ve "düşünce suçunu" cezalandırmak ve muhalefeti bastırmak için "Düşünce Polisi'ni kullanmak için "Yeni konuş" gibi teknikler kullanılmaktadır.

Roman ayrıca psikolojik manipülasyon fikrini de araştırmaktadır. Parti, vatandaşların düşünce ve duygularının sürekli izlenmesi ve manipüle edilmesi gibi psikolojik koşullandırma yöntemleri kullanır. Nüfus üzerinde kontrolü sürdürmek için bir korku ve sürekli savaş duygusu yaratmaktadırlar.

Diğer bir kilit tema, bireyselliğin ve özgürlüğün bastırılmasıdır. Parti, bireyin yerine kolektif kimliği vurgulayarak, her türlü kişisel ifadeyi veya bağımsız düşünceyi ortadan kaldırmaya çalışır. Winston Smith, bireyselliğini savunmak ve Partinin kontrolüne meydan okumak için bu sisteme başkaldırır, ancak sonunda direnişin acımasız sonuçlarıyla yüzleşmektedir.

"1984" romanı totaliterlik, gözetleme ve bilgi manipülasyonunun tehlikeleri hakkında güçlü bir uyarı görevi görür. Orwell' in gücün kötüye kullanılması ve baskıcı rejimler karşısında bireysel özgürlüğün erozyona uğraması konusundaki endişelerini yansıtmıştır. Romanın edebiyat üzerinde derin bir etkisi olmuş ve modern toplumda uyarıcı bir hikaye olarak yankılanmaya devam etmektedir.

Genel olarak, gözetim ve toplum kavramı, sanat bağlamında disiplinler arası çalışılarak çeşitli varyasyonlar halinde incelenmiş ve ortaya harmanlanmış birçok eser çıkmıştır. Bu durum da sanatın sınırlarının olmadığı ve her çağda eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşmayı sanat izleyicisine deklare etmektedir.

1.2. Gözetim ve Kapitalizm (Tüketim Toplumu)

Kapitalizm, özel şahısların ve işletmelerin mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtım araçlarına sahip olduğu ve bunları kontrol ettiği bir ekonomik sistemdir. Kapitalizmin bilinen birden fazla tanımı vardır. Tam olarak kelime anlamıyla ‘Sermayecilik’ olarak açıklanır. Bunun yanı sıra en çok kullanılan tanım Marx’ın dile getirdiğidir. Marx bunu, kapitalizm üretim ile iş gücü arasındaki yabancılaşma olarak açıklamaktadır.

“Eğer bir yerde üretim araçlarını kontrolü altına almış, onu tekelleştirmiş bulunan sermaye sahipleri (burjuvazi) ve bu üretimde istihdam edilmek üzere beden gücünü belli bir ücretle işverene arz eden işçiler (proleterya) var ise, orada kapitalizmin özü oluşmuş demektir (Marx, 2015: 177-178).”

Kapitalizmin savunucuları, kapitalizmin ekonomik büyümeye teşvik ettiğini, zenginlik yarattığını ve bireysel özgürlüğü ve yeniliğe sevk ettiğini savunmuşlardır. Aynı zamanda bazı eleştirmenler, kapitalizmin kontrol edilmediği takdirde eşitsizliği şiddetlendirebileceğini ve sosyal ve çevresel sorunlara yol açabileceğini savunmaktadır.

“İkinci tanım kapitalizmi iktisadi üretimdeki tekelleşme eğilimiyle ilişkilendirir. Buna göre kapitalizm, piyasaya tümüyle hâkim olmak ve onu kontrolü altında tutmak isteyen iktisadi üretim tarzıdır (Özel, 1995:36).”

Kapitalizmin güç aldığı sac ayaklarından biri olan gözetim teknolojisinin kullanımı, son yıllarda insanların hareketleri ve faaliyetleri hakkında veri toplayıp iletebilen kameraların, sensörlerin ve diğer cihazların yaygınlaşmasıyla önemli ölçüde arttı. Bu da sanatta kullanılan materyallerin çeşitliliğini ve orijinalliğini arttırmıştır.

“Günümüzde enformasyon teknolojilerini üretme gücüne sahip olan gelişmiş ülkeler, bir yandan bu teknolojileri ihraç ederek ekonomilerinde büyük atılımlar gerçekleştirirken, diğer yandan da bu teknolojilere dayalı gözetim sistemleri aracılığıyla küresel liderliğe oynamaktadırlar. Buna paralel olarak, temelinde ‘yönlendirilmiş’ bir karakteristik taşıyan enformasyon teknolojileri, hem insanlığın hem de gelişmişlik düzeyini tamamlamamış ülkelerin denetimine yönelik bir amaç taşımaktadırlar (Dolgun, 2004: 55-74).”

Sanat, genellikle pazarda alınıp satılan bir meta olduğundan, sanat ve kapitalizm de yakından ilişkilidir. Kapitalist bir toplumda sanatın üretimi ve dağıtımı, kâr odaklıdır ve piyasa güçlerine tabidir. Bu, sanatçılara işlerinden geçimlerini sağlama fırsatları yaratabileceği için sanat dünyası üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratmış, sanatın metalaşmasına ve kültürel üretimin homojenleşmesine de yol açmıştır.

1960'lı yıllarda kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte popüler kültürün etkisi daha da yaygınlaşmıştır. Bu yıllarda sanat alanında fantezi sanatına artan bir ilgi olmuş ve kapitalist üretimin pazarlanmasında rol oynayan geleneksel reklam görselleri bu bağlamda önemli bir rol oynamıştır. Toplumda görülen bu değişimler sonucunda sanat dünyasında ‘‘Pop Art’’ adı verilen yeni bir akım ortaya çıkmıştır. ‘‘Pop Art’’, tüketim toplumuna, seri üretime odaklanan ve bu toplumun tüm özelliklerini, eksikliklerini, kötü ve çirkin yönlerini yansıtmayı amaçlayan bir sanat akımıdır. Bu nedenle ekolün sanatçıları resim yaparken endüstriyel ürünlerden, reklam dünyasından, günlük hayatın araçlarından ve resimli karikatürlerden yararlanmışlardır. Pop sanatın öncülerinden Andy Warhol' un resimlerinde popüler kültürün ve kapitalizmin etkisi açıkça görülmektedir.

Görsel 9: Andy Warhol, Campbell'in Çorba Konserveleri (Campbell's Soup Cans)
Tuval üzerine sentetik polimer boya, 32 tuval için her biri 51 cm × 41 cm, 1962, ABD

Görsel 10: Roy Lichtenstein, Hayal (Reverie), Kağıt üzerine serigrafi, 76,5 × 61 cm, 1965

Görsel 11: Andy Warhol, “Brillo kutusu”, Hazır nesne (ready-made) Ahşap üzerine serigrafi ve mürekkep , 43.2 × 43.2 × 35.6 cm , Yirminci Yüzyıl Sanatı Komitesi'nin katkılarıyla ve Andy Warhol Görsel Sanatlar Vakfı'nın kısmi hediyesi olarak satın alındı, 1964

Çalışmalarında serigrafi tekniğini kullanan Andy Warhol, konu olarak; dönemin ünlüleri, sanatçılar, suçlular, günlük hayattan aksiyonlar, cezalandırma yöntemlerinde kullanılan aletleri ele almıştır. Sanatçı, ele aldığı temalarda makineleşmiş toplumun bir parçasını yansıtmayı amaçlamıştır. Tekrarlardan oluşan imajlar izleyicide rutinleşmiş ve sıkıcı bir izlenim bırakmıştır. İletişim araçları ve reklam dünyasındaki gelişmelerle günceli takip eden bireylerin bildiği simgeler oluşmuştur. Andy Warhol, çalışmalarında herhangi bir mana aranmaması gerektiğini önemle vurgulamaktadır.

“Bir makine olmayı istediğim için bu şekilde resim yapıyorum. Her şeyi bir makine gibi yapmamın nedeni tüm yapmak istediğim bundan ibaret olmasındandır. Herkes birbirinin benzeri olduğu zaman korkunç bir sonuç ortaya çıkıyor... Gelecekte herkes 15 dakika içinde dünyaca ünlü olabilecek... Eğer Andy Warhol hakkında bir şey öğrenmek istiyorsanız, resimlerinin yüzeyine, filmlerine ve bana bakın. İşte ben. Ardında hiçbir şey yok... (Lynton, 1982:302).”

Gözetim toplumu ve sanat arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Gözetleme teknolojisi, özellikle eleştirel ve baskın güç yapılarına meydan okuyan olarak algılandığında, sanatsal ifadeyi izlemek ve kontrol etmek için kullanılmıştır. Öte yandan, sanatçıların kendileri gözetim teknolojisini çalışmalarında bir konu veya araç olarak kullanabilir, gözetimin sosyal ve politik sonuçlarını yorumlayabilir ve keşfedebilmektedirler.

Kapitalist şartlarda çalışmanın bir çıktısı olan eğlence sektörü, kültür endüstrisinden önce de var olmuştur. Bu bağlamda güncel üretim şartları, eğlence sektörünün adımlarını tanımlayarak sanatı da bu çark’ a dahil etmiştir ve kültür sanat endüstrisinin bütüncül yapısını görünür kılmıştır. Endüstri kültürünün ana teması, sanatsal faaliyetler ve eğlenceyi de kapsayan tüm toplumsal ihtiyaçları kültür endüstrisinin gidereceği inancını topluma empoze etmektir. Bu bağlamda kapitalist sistem, sanat ve eğlence dünyasının kontrol sistemlerine bağlı olarak ihtiyacını gidermektedir, öyleyse bireye bu sistemde farklı yönlerini ve isteklerini gösterme olanağı sunmamaktadır. Bireyi sistemin dayattıklarına ve sunduklarına maruz bırakmaktadır.

1.3. Kapitalizm, Teşhir ve Mahremiyet

Kapitalizm, modernite sırasında ortaya çıkan ve üretim araçlarının özel mülkiyeti, kar odaklı üretim ve sermaye birikimi ile karakterize edilen bir ekonomik sistemdir. Kapitalizm genellikle pazarların büyümesi, mal ve hizmetlerin metalaşması ve tüketiciliğin yükselişi ile ilişkilendirilmektedir.

Kapitalist bir toplumda, bireyler ve işletmeler, mal ve hizmet alıp satmak için piyasa işlemlerine girerler. Kapitalizm rekabeti, girişimciliği ve servet birikimini teşvik etmektedir.

“Bir üretim sistemi olarak kapitalizm, büyük ölçüde özel mülkiyete, bireysel/özgür girişimcilğe ve üretim araçlarının denetlenmesine dayanır. Bu sistemde önemli olan piyasa rekabeti yoluyla kârı maksimize etmektir. Bireysel emek, piyasa koşulları ölçeğinde özgür dolaşıma sahiptir. Kapitalist çalışma düzeni, formel, metodik, verimliliği artırma gayesi güder. Bunun için de çalışanın emeği (fiziki, zihinsel / entelektüel), kapitalist amaçlara hizmet edecek ölçüde maksimum düzeyde değerlendirilir (Rojek 1995:12).”

Modernite, kapitalizm, teşhir ve mahremiyet arasındaki ilişki karmaşıktır. Modernite eşliğinde kapitalizm eşi görülmemiş bir ekonomik büyüme ve maddi bolluğa yol açmıştır. Bununla birlikte, yeni eşitsizlik, sömürü ve yabancılaşma biçimleri de yaratmışlardır. Gösteriş ve tüketicilik, bireyleri tüketim malları ve hizmetleri satın aldı, böylece statü ve kimlik için rekabet etmeye teşvik ederek bu sorunları daha da yoğunlaştırmıştır.

Kâr odaklı kapitalist bir ekonomide, kişisel veriler işletmeler için değerli bir kaynak haline gelmiştir. Şirketler, reklamları kişiselleştirmek, ürün ve hizmetleri uyarlamak ve belirli tüketici demografik özelliklerini hedeflemek için genellikle büyük miktarda kullanıcı verisi toplar ve analiz eder. Kişisel verilerin bu şekilde ticarileştirilmesi, bireylerin mahremiyetine ne ölçüde saygı duyulduğu ve korunduğu konusunda endişelere yol açabilmektedir.

Gizlilik, bireylerin kişisel bilgilerini ve faaliyetlerini gizli tutma ve yetkisiz erişim veya incelemeden koruma hakkıdır. Mahremiyet, kişisel özerkliğin, haysiyetin ve güvenliğin korunmasında çok önemli bir rol oynar. Bireylerin kişisel verileri üzerinde kontrol sahibi olmalarına ve bunların nasıl toplandığı, kullanıldığı ve paylaşıldığı konusunda bilinçli seçimler yapmasına olanak tanımaktadır.

Kapitalizm ve dijital çağ bağlamında, teşhircilik, bireylerin kişisel bilgilerinin ve etkinliklerinin görünürlük ve erişilebilirlik düzeyi anlamına gelir. Teknolojinin ve

internetin yaygınlaşmasıyla birlikte insanlar birbirleri ve dış dünya ile sürekli bağlantı halinde ve büyük miktarda kişisel veri paylaşmaktadır. Bu teşhir biçimleri, sosyal medya gönderileri, çevrimiçi işlemler, tarama geçmişi ve konum izleme gibi çeşitli biçimlerde olabilmektedir.

Gözetim ile bireylerin ve grupların kendilerini başkalarına sunma biçimlerini yönlendirmek mümkündür. Bunlar görüntü, moda, sosyal medya ve reklamcılık gibi birçok biçimde olmuştur. Modern toplumlarda, bireyler tüketim mallarını ve hizmetlerini sosyal statülerini ve kimliklerini belirtmek için kullandıklarından, teşhir genellikle tüketimcilikle yakından bağlantılıdır.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bireylerin faaliyetleri kolaylıkla takip edilebilmektedir. Hükümetler, şirketler ve diğer kuruluşlar, mahremiyet haklarını ihlal eden gözetim uygulamalarına dahil olabilir. Örneğin, çevrimiçi gözetleme programları ve veri ihlalleri, güvenlik ve mahremiyet arasındaki dengenin yanı sıra kişisel bilgilerin olası kötüye kullanımı hakkında soruları gündeme getirmiştir.

“Sosyal medyanın hayatın merkezinde yerleşmesi bireyin tüm mahremiyetini yitirmesine neden olmaktadır. Panoptik bir toplumun oluşması da bu şekilde gerçekleşmektedir (Özdağ, 2022: 1743).”

Modernite, kültürel ve ekonomik kalıpların ortaya çıkmasıyla karakterize edilen bir dönemi ifade eder. Bilim, teknoloji, sanayileşme ve ilerleme arayışı ile ilişkilidir. Modernite, geleneksel ve tarım toplumlarından kentleşmiş ve sanayileşmiş toplumlara geçiş yaparak toplumsal yapılarda, değerlerde ve yaşam biçimlerinde önemli değişiklikler meydana getirmiştir.

Modernite ve kapitalizm, bugün içinde yaşadığımız dünya üzerinde derin bir etkisi olan, iç içe geçmiş kavramlardır. Modernite, başlangıcından günümüze değin hayatın her alanında varlığını hissettiren geniş bir kapsama sahiptir.

Modernitenin çizdiği “ideal” çerçevesi doğal olarak bir standarda uyma gerekliliği doğurmuştur. Bu çerçevenin standartları kapitalizmin ihtiyaçlarıyla birleştiğinde tüketim kültürünün çeşitli göstergeleriyle karşılaşmıştır. Ayrıca günlük hayatın tek tipleşmesi, yaşam şartlarının değişimi ve bireyselleşmeyle birlikte kent hayatının önem kazanması, endüstriyel gelişmeler kapitalizmin toplum üzerindeki

etkisini arttırmıştır. Böylelikle ‘ideal’ olarak nitelendirilen eve, aileye, bedene, yaşama ait görseller iki dalda yoğunlukla görülür; Reklam görselleri ve sanat üretimleri.

Reklam görselleri; kapitalizmin dayattığı ideal beden ve ideal yaşam, gelenek ve görenekleri yıkıcı bir etkiye maruz bırakarak yaşam alanlarını ve bedenleri teşhire açık hale getirmiş ve mahremiyet kavramının içeriğini değiştirmiştir. İnsanın en mahremi olan evi ve bedeni, herkesin beğenisine sunulan bir vitrin haline gelmiştir. Yaratılan ideal algısı beraberinde mahremiyetin ortadan kalktığı tek tipleşen yaşam biçimlerine dönüşmüştür.

Sanat üretimleri üzerinden değerlendirdiğimizde; söz konusu değişimleri eleştirel bir bakışla ele alan Pop Art sanatçısı Richard Hamilton, çalışmalarında ideal kavramını ele alarak popüler kültür ile kapitalizm hakkında eleştirel çalışmalar ortaya koymuştur. Diğer taraftan popüler kültürün önemli örnekleri olan Amerikan Poster Güzelleri ‘ideal’ kadın bedeni üzerinden tüketim özendirilmiş ve ürünlerin pazarlanması sağlanmıştır.

1.3.1. Modernist Güzellik Anlayışı

Modernist güzellik kavramı, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında, zamanın değişen sosyal, kültürel ve teknolojik manzarasına bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Modernizm, sanatta, edebiyatta, mimaride ve tasarımda geleneksel formlardan ve geleneklerden kopmaya çalışan bir harekettir ve bu süreçte güzellik yeniden tanımlanmıştır.

“Temelinin 17. ve 18. yüzyıllarda atıldığı, 20. yüzyılın ortalarına kadar hayatın her alanında kullanılan modernizm kavramı, Latince kökenli modo’ dan türeme modernus kelimesinden gelmektedir. Modern kavramı 5. yüzyıldan bu yana sürekli olarak eskiden yeniye geçişi ifade etmek için kullanılmıştır (Habermas, 1994: 31-32).”

“Kavram, İngilizcede 20. yüzyılın ortalarında genel kullanıma dâhil olmuş, çağdaşlaşma anlamında kullanılarak gündelik dilin bir parçası haline gelmiştir (Anderson, 2002: 9).”

Modernizm kavramı kullanılmaya başladığı ilk andan itibaren sürekli olarak eskiden yeniye geçişi ifade etmek için kullanılmıştır. Kavram 20. yy ortalarında daha genel bir kullanım ile gündelik hayata dahil olmuş çağdaş kelimesi ile eş anlamda kullanılmaya başlamıştır. Modernizm kavramı akla yeni, yeni olan, eskiyi geride

bırakan anlamına geldiği ve modern kavramının yakın zamanı temsil ettiğini söylemek mümkündür.

“Eskiden yeniye geçişi ifade eden modernizm kavramı yaşam tarzlarının farklılaşmasını, bireyselleşmeyi, geleneksel yapıya bağlı olmayan bir toplumsal yapıyı içeren ve sosyal, iktisadi ve siyasi açıdan birey-toplum-devlet ilişkisini şekillendiren bir süreci ifade etmektedir. Modernizmin içine düştüğü çıkmaza çare olarak ortaya atılan postmodernizm kavramı ise küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişim, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi faktörlerin etkisiyle toplumsal değişim ve dönüşüme ilişkin pek çok alanda olduğu gibi üretim ve tüketim şekillerinde de köklü değişikliklerin yaşandığı bir dönemi yansıtmaktadır (Kırılmaz & Ayparçası, 2016:1).”

Modernist güzellik kavramı yerleşik normlardan ve geleneklerden uzaklaşarak yeniliği, işlevselliği ve bireysel ifadeyi benimsemiştir. Modernizm, geleneksel güzellik kavramlarına meydan okumuş ve onu hızla değişen bir dünya bağlamında yeniden tanımlamaya çalışmıştır.

“Çağdaşlık. Çağdaşlaşma akımı” (Tdk). Modernizm 19. yy’ da geleneksel sanatlar, edebiyat, toplumsal kuruluşlar ve günlük yaşamın artık zamanını doldurduğu ve bu yüzden bunların bir kenara bırakılıp modern bir toplum oluşturulması gerektiği fikriyle ortaya çıkmıştır. Ticaretten felsefeye her şeyin sorgulanmasının gerekliliğini savunmakta olduğu söylenebilir (Koşay, 2015: 14).”

Modernite kavramı ise daha çok toplumsal yaşam biçimlerini düzenlemeye yönelik çıkmış bir kavramdır. Modernite kavramı 16. yy itibari ile ortaya çıkmış ve temeli aydınlanma felsefesine dayanmaktadır. Modernite var olan toplumsal yapının geride bırakılıp yeniden düzenlenmesi demektir.

“Modern kelimesi, çağdaş olanı ayırt etmek için kullanılmış yaşadığımız zamana ait ve uygun olmayı ifade eden bir terimdir. “Modernite” ise gerçeklikle kurulan bağla ilgili olup hayatımıza girmiş, kabul görmüş ve böylece geçerli hale gelmiştir. Dolayısıyla bir değer halini kazanmış “modernizm” olmuştur (Erdem, 2019:2).”

Modernite, toplumsal yapının tümüne yayılması ve uzun süre etkisi altına almasından dolayı bir kavram olmaktan öte bir yaşam biçimine dönüşmüştür.

“Baudelaire; modernizmi yeni bir toplumsal dönem olarak kabul etmiştir. Ona göre, modernizmin de kendine özgü güzellik biçimleri olmalıdır (Çubuk, 2016:44).”

Baudelaire’den yola çıkarak modern kavramının hayatın her alanında var olduğunu söylemek mümkündür. Modernizm eskinin yerini alan, insanlara yeni dünya algısı yaratarak toplumları idealize eden örf, adet, gelenek ve görenekleri, günlük hayat alışkanlıklarını yıkarak, inanç ve alışkanlıklardan koparılmış bir toplum düzeni yaratan bir sosyal düzenlemedir.

Batılı gelişmiş ülkelerin sosyal, ekonomik, kültürel, teknolojik özelliklerini geliştirmekte olan ülkelere kapitalizm vasıtası ile pazarlanması fikrini doğurmuştur. Bu bağlamda kavram yerelden çıkıp uluslararası bir değişimi amaçlamıştır. Bu değişim sonucunda standardize edilmiş, bir güzellik algısı yaratılmıştır. Kapitalizmin toplumun bilinçaltına işlediği ideal güzellik algısı ile endüstrinin kalkınması paralel bir süreç içerisinde. Bu paralel ilerleyişin sonucunda da ideal güzellik, ideal vücutlar, ideal ten rengi, ideal burunlar, ideal insan tipleri ortaya çıkmıştır. Standartlara uymayanın kabul görmediği ve dışlandığı bir ortam yaratılmıştır.

Modernizm ile beraber kapitalist sistemin dayattığı tüketim algısı, kültür ve idealize edilmiş kriterlere dayandırılan yaşam stili, beraberinde teşhir ve mahremiyet problematiğini de getirmiştir. Teşhir kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda teşhir sözcüğü, gösterme, sergileme, herkese duyurma şeklinde tanımlanmakla beraber diğer bir anlamı da şöyle açıklanmıştır;

“Teşhir, özel bilgilerin ifşa edilmesi, bireyin kendisine ilişkin bir bilgisinin açığa çıkması ya da paylaşılması olarak tanımlanmaktadır (Göçmen, 2018:108).”

“Teşhir kavramına karşı duran mahremiyet kelimesinin sözlük anlamı ise ‘gizli olma durumu, gizlilik’ olarak açıklanmıştır (Tdk).”

Geçmiş Adem ve Havva ‘ya kadar dayanan mahremiyet kavramı sosyal bir olgudur. Modernleşmenin değiştirdiği birçok olgu gibi mahremiyet kavramı da bu değişimden payını almıştır. Mahremiyet kavramının içeriği ve sınırları kültürel, dinsel, coğrafi ve dönemsel olarak farklılık göstermektedir. Mahremiyet kavramının öznesi temelde insandır. Bu bağlamda mahremiyetin insan üzerinden ifade biçimlerini görmek mümkündür. Modern süreçte mahremiyetin ve teşhirin merak duygusu üzerinden hareket ettiği aşıkardır.

Modernizm ile mahremiyet arasındaki bağlantı hemen görülme de, modernist güzellik, belirli bağlamlarda mahremiyet kaygılarıyla kesişmektedir. Teknolojinin gelişmesi ve dijital çağla birlikte mahremiyet, güzellik ve sanatın sergilenmesi de dahil olmak üzere hayatımızın birçok alanında önemli bir konu haline gelmiştir.

Dijital medya alanında, modernist güzelliğin sergilenmesi, kişisel bilgilerin mahremiyeti ve bireylerin sanatsal yaratımlarının dağıtımı ve kullanımı üzerindeki kontrolü hakkında soru işaretleri uyandırmaktadır. Sanatçılar ve içerik oluşturucular,

özellikle sosyal medya ve çevrimiçi platformlar çağında, çalışmalarının kötüye kullanılması veya rızaları olmadan paylaşılması konusunda endişeleri olabilmektedir.

Mahremiyetin teşhiri sorunu yeni bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun, gelişen endüstri ve teknolojinin bir getirisidir. Endüstrinin hakimiyeti ile beraber özel yaşam alanlarının bilinçli teşhiri kişiler arası ideal yaşam süreçlerinin planlanmasını ön plana çıkartmakta ve mahremiyet algısını yeniden yapılandırmaktadır. Mahremiyet ve teşhir arasındaki denge kültürel yapılanmanın kaynağını oluşturmakta ve bireyler arası sosyal ilişkileri yeniden düzenlemektedir.

Çok sayıda etkene sahip olan mahremiyetin değişen tanımı modernizmin elastik ve ucu açık yapısından kaynaklanır. Bu bağlamda holistik olarak ele alındığında modernizmin farklı dönemlerini karşılaştırabilen jenerasyonlar kendini göstermektedir.

“Tarihsel bağlamda din merkezli olarak beden üzerinden toplumsallaşan mahremiyet, bedenin çıplaklığından başlayarak, sözün çıplaklığı ve mekânın çıplaklığına evrilerek anlam bulmuştur. Söz konusu evrimin niteliğini anlamak ise kuşaklararası perspektif farklılıklarını ortaya koymakla mümkün olmaktadır (Kodak, 2018:91).”

Bu bağlamda; modernist güzelliğin sergilenmesi bazen mahremiyet beklentileriyle çatışabilmektedir. Kamusal sanat enstalasyonları veya mimari tasarımlar görsel olarak çarpıcı ve büyüleyici olmuştur, ancak özel alanlara tecavüz ederlerse veya bireyleri istenmeyen dikkat veya gözetime maruz bırakırlarsa kişisel mahremiyete de müdahale edebilmektedir.

Modernist güzelliğin ve mahremiyetin kesişmesinin karmaşık ve çok yönlü bir konu olduğunu ve belirli çıkarımların bağlama ve bireysel bakış açılarına göre değişebileceğini belirtmekte fayda vardır. Modern çağda toplum mahremiyet ve güzelliğin teşhiri meseleleriyle uğraşmaya devam ederken, etik çerçeveleri dikkate almak ve sanatsal ifade, halkın katılımı ve kişisel mahremiyet hakları arasında bir denge kurmak önemlidir.

1.3.2. Pop Art, Richard Hamilton Kolajları ve Amerikan Poster Güzelleri

1950’li yılların sonunda ABD ve İngiltere’de sanat akımları içerisinde doruk noktasına ulaşan pop sanat; modern kültürün temel değişim ve anlayışını güzel sanatlar alanında uluslararası bir platformda tanıtan bir hareket olarak kendine büyük bir yer edinmiştir.

“Pop Sanat terimini ilk kez 1958 yılında, Guggenheim Müzesi’nin müdürü ve aynı zamanda Pop Sanat’ın isim babası, İngiliz eleştirmen Lawrence Alloway Architectural Design dergisi için yazdığı “Sanatlar ve Kitle İletişimi” konulu yazısında ‘popüler kültür ürünlerini’ tanımlayabilme amacı ile kullanmaya başlamıştır (Duran, 2016:44).”

“Pop Sanatını diğer sanat akımlarından ayıran öncelikli farkı üretimlerinde hazır tüketim malzemelerini ana eleman olarak kullanmasıdır. Balcı’ya göre; yeni ve tümüyle Amerikan kültürüne özgüdür. Günlük, alışlagelmiş, tekdüze araç-gerecin kullanımındaki amaç sanat yapmak değildir; çağdaş, işlevsel bir büyü olan nesnelerin daha yoğun bir biçimde çoğaltılması ve anlamlarının abartılmasıyla bunların gücüne insanların ilgisini çekmek için yaratılmış öğretici-eğitici (didaktik) bir anlatım yoludur. Pop sanat akımı Amerikan günlük yaşamının ticari, tüketim nesnelerinden ve halk kültüründen kaynaklanan gazoz şişesi, hamburger, hazır çorba kutusu, lüks otomobil, Tv, çizgi roman, reklam, ilanlar ve posterler gibi sıradan tüketim ürünlerinden esinlenir (Balcı, 2002:59).”

Pop art öncüleri arasında yer alan Richard HAMILTON’ın akımı şu şekilde tanımlamaktadır;

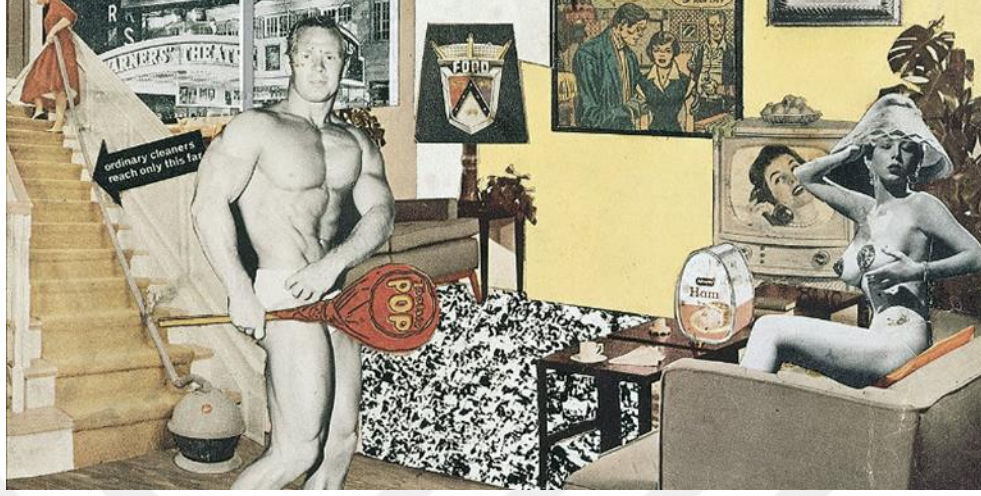
“Popüler, halk için üretilmiş, geçici, sürekliliğini korumayan, tüketilebilen, kolayca unutulabilen, ucuz imal edilen, büyük sayılarda üretilebilen, genç, esprili, zeki, seksapelli, göz boyayıcı, lükse düşkün ve para ile ilişkili bir sanat olarak” tanımlamaktadır (Güngör, 1984: 1212).”

Hamilton konularını her ne kadar günlük hayattan ve sıradan nesnelerden seçiyor olsa da kullandığı renkler, malzemeler ile eserlerini durağan havadan çıkarıp dinamik bir havaya büründürüyor. Sürekli ve hızla değişen gündem, gelişen teknoloji ile beraber Pop Art’ın ana eleman olarak kullandığı figürler de çeşitlenmiş malzeme artmıştır.

“Hamilton’ın konularının zenginleşmesi ile birlikte eserlerinde realizmi koruyan sanatçı, günlük tüketim sembollerini ve ikonlarını bir araya getirip kompozisyon dahilinde birleştirerek birçok eser vermiştir (Duran, 2016:15).”

Pop sanatın beslendiği kapitalist nesneler ve konularını çalışmalarına ustalıkla işlemeyi başaran Hamilton, en çok bilinen ve pop art elemanlarının çoğunluğunu içerisinde barındıran eseri ‘Günümüz Evlerini Bu Denli Çekici Kılan Tam Olarak Nedir ? ’ isimli kolajı bu akımın en önemli eserlerinden biridir. Çünkü kolaj içerisinde

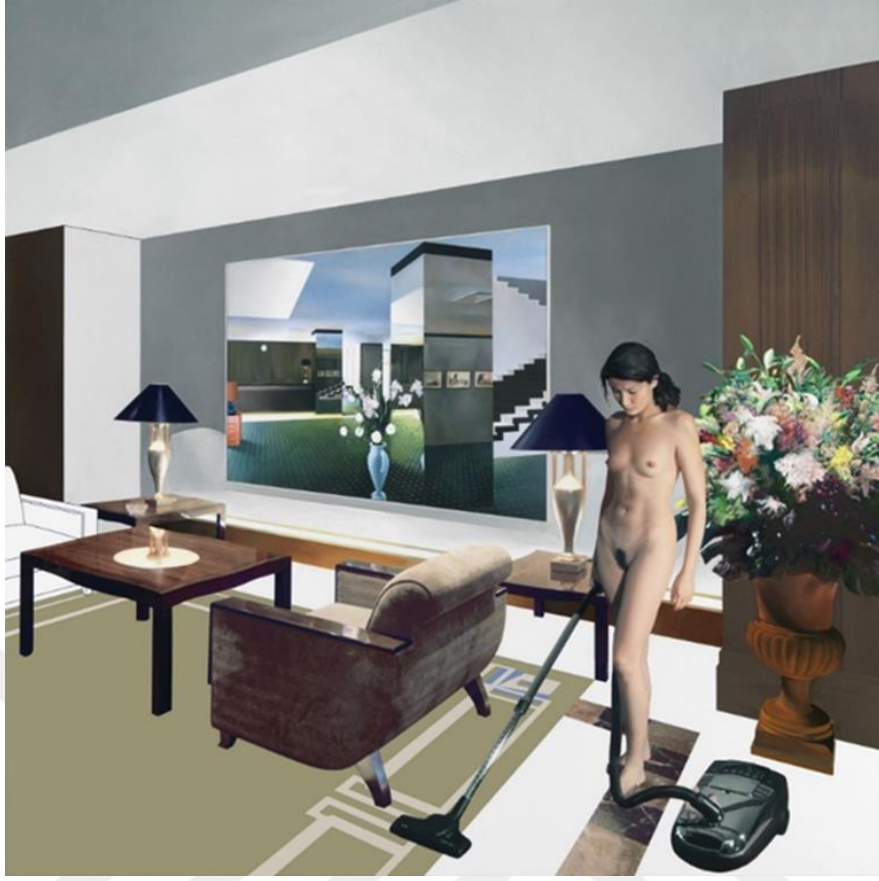
yer alan görüntüler 1950 ve 1960'lardaki İngiliz kültüründe ideal algısını eleştiren objeler olarak yerleştirilmiştir.

Görsel 12: Richard Hamilton, “Günümüzün Evlerini Bu Kadar Farklı ve Çekici Yapan Nedir?”, Kağıt üzerine kolaj 26 x 24.8 cm, 1956, Tübingen, Kunsthalle

Hamilton un yapmış olduğu bu çalışmanın en önemli özelliklerinden bir tanesi, alışılmışın dışındaki ve sanat üretimlerinde kullanılmayan nesnelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş kapitalist nesnelerin düzenlenmesiyle kurulmuş kompozisyonlar olmasıdır. Bu kompozisyon, vahşi kapitalizmin büyüüne kendini kaptırmış toplumları ve hayallerini yansıtmaya amacı taşımaktadır.

“Duran’a göre; bu eser, daha sonrasında Pop Sanat hareketi için sunulan bir bildirge haline dönüşmüştür. Hamilton bu eserde idealizm ve şöhret mimarisi üzerine çeşitli yorumlarda bulunmuştur (Duran, 2016:154).”

Görsel 13: Richard Hamilton, Hotel du Rhone Büyük Kartpostal, 2005, tuval üzerine dijital baskı ve yağlı boya, 14.8 x 21 cm., Uluslararası Resim Galerisi, İngiltere, Londra

Sanatçının bir diğer çalışması olan ‘‘Hotel du Rhone’’ isimli eseri de popüler kültüre ait olan nesneleri bir araya toplayarak tüketim çağının kadın bedeni üzerindeki algısına dikkat çekmeye çalışmıştır.

İdeal kadın imajının aksine, gerçek kadın gündelik ev hayatından kopmamış, ideal eş, ideal anne sıfatlarının hepsini bünyesinde barındıran bir adanmışlıkla ele alındığı görülür. Gerçek kadın imgesini ekonomik, toplumsal ve kültürel yapı içerisinde incelediğimizde insan olma halinden ideal kadına dönüşme haline doğru dönüşen bir sürece girildiği görülmektedir. Bu durum beraberinde cinsiyet ayrımı ile ilgili sorunları da getirmiştir. Küreselleşen dünyadaki rekabet in doruğa ulaştığı 1950’li yıllarda Hamilton un eserlerindeki kadın imgesine bakıldığında kapitalizmin kadın bedeninin cinsel çekiciliğinden yararlanarak ideal algı biçimleri empoze ederek reklam temalarının en önemli figürü haline getirdiği gözlenmiştir. Hamilton tam bu noktada kadın temalı çalışmaları ve kadın için şunları dile getirmiştir;

“İdealize edilmiş kadın, çoğu zaman sarışın, kırmızı dudaklı ve seksidir (Antmen, 2009: 162).”

“Çağdaş kadın imajı sanata reklamcı tarafından monte edilmiştir.” 1950’lerde sanattaki kadın tarihi bir yanılgıdan ibarettir. Bize de yakın görüldüğü üzere giderden gelen koku (kanalizasyon gideri) şişirilmiş pembe bastonlu, aptal ve şehvet düşkünü gerçek sanattaki gerçek kadın imajından zaman ve mesafe olarak çok uzak. Reklamlarda her nasılsa kadın figürü gerçekten şehvet uyandırıcı görünüyor fakat aslında şehvet uyandırıcıyı oynuyor yani performans, zeka ve espri dolu. Kısacası mevcut aygıt reklamlarına göre kız aygıtın kurulması esnasında nazikçe sakarlık yapmalı ve kendisini insanların esasen alıştığı şekilde elbisesiyle, aksesuarlarıyla öne çıkarmalı. Cinsellik her yerde seri üretilmiş lüksün sembolize edilişinde, kadın etini çağrıştıran plastik ürünler ve pürüzsüz metal dokularla etkileşim halinde olmuştur (Duran, 2016:152)”

Gözetim ve tüketim toplumunun en öncelikli ve önemli olarak metalaştırdığı figür, kadın bedenidir. Cinsel bir obje olarak ön plana çıkarılmaya çalışılan kadın bedeni dönemlere göre değişen ve idealize edilen kadın bedeni Hamilton ‘unda çalışmalarında sıklıkla yer verdiği görülmektedir.

En güzel evler, en güzel bedene sahip kadınlarla teşhir edilir. Son model arabalar uzun bacaklı mankenlerle tanıtılır. Dönemlere göre değişiklik gösteren güzellik algısı, o dönemde neyi gerektiriyorsa kadın o imaja büründürülür. Bu, kapitalizmin insan algısı üzerinden pazarlama yöntemidir. Herkese ulaşabilecek olan el ilanları, Tv reklamları, dergi kapakları, Billboardlarda ki reklam güzelleri sıklıkla karşımıza çıkan tüketim sembolleri olarak değerlendirilmektedir.

Görsel 14: Rita Hayworth, 1945'te asker tarafından poster güzeli seçilmişti.

“Güzellik hayali ve sıradanlaşma: Estetik cerrahinin eliyle şekillendirmiş nesne kadın, poster güzeli, ama aynı zamanda star. Moda fotoğrafçılığı, magazin gazeteciliği, hafifletilmiş sanat ve askerler için erotizm arasındaki ince çizgideyiz. Güzellik bu noktada sonsuz kere çoğaltılabilecek bir stereotip-sinemayla, aynı zamanda fotoğraflarla... Courtine, 2013:352.”

Görsel 15: Rita Hayworth, Kraliyet Tacı Kola" (Royal Crown Cola), 4x6 Kartpostal, 1946

İdealize formlara büründürülen kadın figürünün hem karşı cins hem de hemcinsleri tarafından dikkatleri üzerine çekmesi beklenmektedir. Reklam ve pazarlama sektöründe reklam yüzü olarak sıkça tercih edilen kusursuz kadın bedeni ideal olanı vaat etmektedir. Bu vaatler ile ideale ulaşmaya çalışan kadın tüketim ürünlerine ulaşma çabası ile bilinçsizce tüketim piyasasına katkı sağlamaktadır.

Görsel 16: Lük sabun markası (Lux Soap) için Rita Hayworth' ın yer aldığı orijinal vintage dergi reklamı, 1942

Görsel 17: Lük sabun (Lux Soap) markasının İspanya'da ki reklam tanıtımı için Marilyn Monroe' un yer aldığı orijinal vintage poster reklamı, 1942

Bu alma-verme dengesi içerisinde kadın kendine yabancılaşmakta bir bakıma standartlaşma yoluna itilmektedir. Standartize edilmiş bedenler ve hayatlar öylesine

yadsınmaz ki dönemlere göre değişen güzellik algısını bile kendi içerisinde fark edilmeksizin yaşam akışına dahil edebilmektedir. Farkında olmadan yaşanan standart hayatlar kapital sistemin en büyük en gerçek hareketi olarak değerlendirilebilmektedir.

Görsel 18: LIFE Dergisi kapak fotoğrafı, Kış Modası çekimi, Model; Sonia Gover, 1942

Görsel 19: LIFE Dergisi, 7 Nisan 1952. Marilyn Monroe' nun Philippe Halsman tarafından fotoğraflandığı derginin kapağına ilk çıkışı

“Reklam imgeleri kadınlara genç, güzel ve bakımlı görünmeyi başarılı bir şekilde dayatırken, “güzellik için tüket” mesajını da tüketim kültürünün sloganı haline getirmektedir (Alyakut 2016:707).”

Bu bağlamda, modernizmin dönemlere göre değişen içeriği ve algısını sosyal bireyler hayatın her alanında hissetmektedir. Üretim-tüketim dengesini sağlayan kapital düzen, sanata da etkilerini yansıtmıştır. Sanat adı altında pazarlama metotları geliştirerek tek tipleşen bedenler ile tüketime katkı sağlamış bu durum da mahrem olanı teşhire açık hale getirmiş ve bunu kabullenmeye yöneltmiştir. Gizil öğrenmeler ile yaşam rutinine dahil olan ideal algısı her alanda kendini hissettirmeyi başarmıştır.

Görsel iletişimin ortaya çıkmaya başladığı ilk andan itibaren bireylerin hayatına yavaş yavaş giren ideal algısı beraberinde tek tipleşen bedenleri, mekanları, ürünleri, hayatları ilgi odağı haline getirmiştir. Popüler kültür, kapitalizmin tüketiciyle olan bağını güçlendirmiş ve kendini sürekli güncellemiştir. Tüm bunlar maddi olarak getiri-götürü dengesini oluştursa da madalyonun arka yüzünde manevi olarak da fazlaca etkileri görülmüştür. Bu etkilerin en hissedilir olanı teşhir ve mahremiyet sorunsalı olarak değerlendirilmektedir. Toplumlar yaşamlarını belirli çağdan çağa aktarılan değer yargıları üzerine inşa ederler. Dönemsel değişiklikler bu değer yargıları, örf adet gelenek, göreneklerde bazı değişikliklere yol açmıştır. Değişen ve gelişen endüstri ve teknoloji ile kültürel algı da büyük değişime uğramıştır. Kapitalizmin empoze ettiği popüler kültür imgeleri, hayatın vazgeçilmez parçaları haline getirilmiş ve ideal algısını bireylerin bilinçaltına aşılamaı başarmıştır. Toplumlar, mahrem olarak nitelendirdiği ev, yaşam biçimleri, bedenlerini teşhir etmekte hiç çekinmezken; teşhir etmeyi yargılama konumuna getirilmiştir. Popüler kültürün dayatması olan nesneler, ihtiyaç olarak bireylere sunulmuş ve reklam/pazarlama sektörüne katkı sağlamaları beklenmiştir. Richard Hamilton’ da işlerinde eleştirel bir şekilde yer verdiği popüler kültür nesneleri sanatsal bağlamda da irdelemiştir. Güncelden bağımsız ilerlemeyen Richard Hamilton gerek kadın bedeni üzerindeki algı gerekse dönem olaylarını sıklıkla işlemiş ve çalışmalarında kullanmıştır.

Richard Hamilton’ un kolajlarında ve Amerikan poster güzellerinden yola çıkarak toplumun ve bireylerin çağın tüketim hızına ayak uydurma isteğinden doğan teşhir ve mahremiyet problemi ortaya çıkmaktadır. İnsanlar kapital düzenin hızına

ayak uydurmak isterken mahremleri olan kendi evlerini hatta bedenlerini bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde sergileme yoluna gitmişlerdir. Bu bağlamda modernizmin kapitalist düzene ayak uydurduğu ve Richard Hamilton'un sanatsal düzenlemeleri gibi örnekler çoğaltılarak görsel sanatların her alanında varlığını hissettirmeyi başarmıştır.

2. BÖLÜM

PANOPTİKON

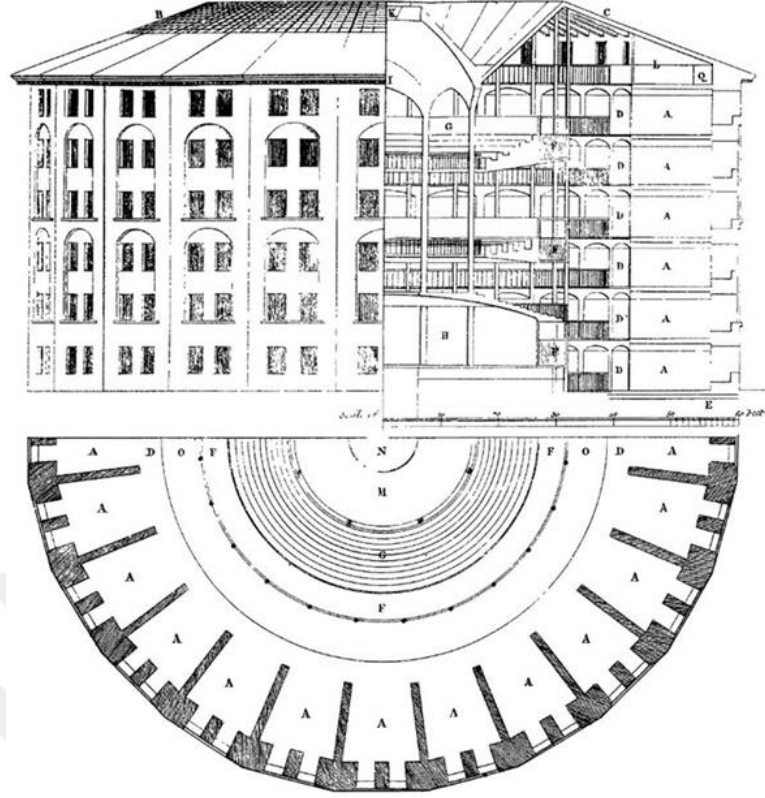
Panoptikon" terimi, ilk olarak 18. yüzyılın sonlarında İngiliz filozof ve sosyal teorisyen Jeremy Bentham tarafından önerilen bir tür hapisane tasarımı ifade eden bir terim olarak ortaya çıkmıştır.

“1785 yılında tasarlanan bu yapı Panoptikon adıyla anılır. Panoptikon kelimesi ‘pan’ ve ‘opticon’ olarak bilinen iki farklı sözcükten türetilmiştir. Pan kelimesi bütün anlamına gelirken, opticon kelimesi ise gözlemlemek anlamına gelmektedir. Bu nedenle yapı yerine getireceği göreve uygun olarak ‘Bütünü Gözetlemek’ anlamına gelen Panoptikon adını alır (Özdel, 2012: 24).”

Panoptikon, merkezinde bir gözetleme kulesi bulunan, muhafızların kulenin etrafındaki bir halka şeklinde düzenlenmiş tüm hücreleri veya odaları gözlemleyebildiği dairesel bir yapıdır.

“Çevrede halka halinde bir bina, merkezde bir kule; bu kulenin halkanın iç cephesine bakan geniş pencereleri vardır. Çevre bina hücrelere bölünmüştür; bunlardan her biri binanın tüm kalınlığını kat etmektedir. Bunların biri içeri bakan ve kulininkilere karşı gelen, diğer de dışarı bakan ve ışığın hücreye girmesine olanak veren ikişer pencereleri vardır. Bu durumda merkezi kulede tek bir gözetmen ve her bir hücreye tek bir deli, bir hasta, bir mahkûm, bir işçi veya bir ilkokul çocuğu kapatmak yeterlidir. Geriden gelen ışık sayesinde, çevre binaların içindeki küçük silüetleri olduğu gibi kavramak mümkündür. Ne kadar kafes varsa, o kadar küçük tiyatro vardır, bu tiyatrolarda her oyuncu tek başınadır, tamamen bireyselleşmiştir ve sürekli olarak görülebilir durumdadır. Görülmeden gözetim altında tutmaya olanak veren düzenleme, sürekli görmeye ve hemen tanımaya olanak veren mekânsal birimler oluşturmaktadır. Sonuç olarak, hücre ilkesi tersine döndürülmekte veya daha doğrusu onun üç işlevi –kapatmak, ışıktan yoksun bırakmak ve saklamak- ters yüz edilmektedir; bunlardan yalnızca birincisi korunmakta ve diğer ikisi kaldırılmaktadır. Tam ışık altında olma ve bir gözetmenin bakışı, aslında koruyucu olan karanlıktan daha fazla yakalayıcıdır (Foucault, 2006:295-296).”

Panoptikon' un arkasındaki fikir, merkezi bir kulede bulunan tek bir gözlemcinin binada oturanların hepsini aynı anda gözlemleyebileceği bir yapı yaratmaktır. Bu, binanın merkezinde bir kule ve çevresinde düzenlenmiş bireysel hücreler veya odalar ile dairesel ya da at nalı şeklinde tasarlanmasıyla sağlandı.

Görsel 20: J. Bentham'ın Panoptikon Modeli, 1785, (Plan of the Panopticon)

Panoptikon, başlangıçta verimli ve uygun maliyetli bir hapishane yöntemi yaratmanın bir yolu olarak düşünülmüştür. Merkezi kule, gözlemcinin her bir hücrenin içini görmesine izin veren pencerelerle donatılarak, hücreler ise mahkumların gözlemciyi göremeyeceği şekilde düzenlenmiştir. Bentham, panoptikon tasarımının mahkumları her zaman izleniyormuş gibi hissedeceklerinden ve bu nedenle kurallara uyma olasılıklarının daha yüksek olacağından, mahkumları kontrol etmenin ve iyileştirmenin etkili bir yolu olacağına inanmıştır. Terim ayrıca, bir varlığın bir grup insan veya kişi üzerinde tam görüş veya kontrole sahip olduğu herhangi bir sistemi ifade etmek için daha geniş bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Görsel 21: Illinois, Stateville' de hapishane modeli

Bununla birlikte, panoptikon kavramı okullar, hastaneler ve hatta fabrikalar gibi başka kurumlara da uygulanmıştır. Bu ortamlarda panoptikon, binada oturanlar arasında uyum ve uyumluluğu teşvik etmek amacıyla bir gözetim ve kontrol duygusu yaratmak için kullanılır. Bazı eleştirmenler, panoptikon' un doğası gereği baskıcı olan ve bireysel mahremiyeti ihlal eden bir sosyal kontrol biçimi olduğunu iddia etmişlerdir. Diğerleri, belirli ortamlarda düzeni ve güvenliğini teşvik etmek için yararlı bir araç olabileceğini savunmuştur.

2.1. Gösteri Toplumu ve Panoptikon

Gösteri Toplumu, Fransız Marksist teorisyen ve sitüsyonist Guy Debord tarafından geliştirilen bir kavramdır. 1967 tarihli "Gösteri Toplumu" adlı kitabında Debord, modern toplumun gösteri ile karakterize edildiğini savundu; Debord' a göre gösteri, insanların arzularını ve davranışlarını manipüle etmek ve mevcut güç yapılarını güçlendirmek için görüntüleri ve medyayı kullanan bir sosyal kontrol biçimidir.

Debord kitabında, iletişim araçlarının yaşamın merkezi odak noktası haline geldiğini ve gerçek insan etkileşiminin yerini aldığını iddia ettiği modern toplumun bir

eleştirisidir. Debord, gösterinin ya da gerçekliğin dolayimli temsilinin kapitalist toplumlarda baskın iletişim tarzı haline geldiğini ve bunun bireysel ve kolektif özerkliğin aşınmasına yol açtığını ileri sürer.

Bu bağlamda; Gösteri toplumu, sosyal ilişkilerin yüz yüze etkileşim yerine meta mübadelesi yoluyla dolayımlandığı bir toplumu ifade eder. Bu toplumda, kitle iletişim araçlarına, reklamlara ve diğer iletişim biçimlerine atıfta bulunan gösteri, insanların algılarını, inançlarını ve davranışlarını şekillendirmede merkezi bir rol oynar.

“Kendi bütünlüğü içinde ele alındığında gösteri, mevcut üretim tarzının hem sonucu hem de tasarısıdır. Gerçek dünyaya bir eklenti, ona ilave edilen bir süs değildir. O, gerçek toplumun gerçek dışılığıının can alıcı noktasıdır. Gerek enformasyon ya da propaganda, gerekse reklam ya da doğrudan eğlence tüketimi biçiminde olsun bütün özel biçimleriyle gösteri, toplumsal olarak hâkim olan yaşamın mevcut modelini oluşturmaktadır. O, üretimde önceden yapılmış seçimin her alanda onaylanması ve bunun sonucu olan tüketimdir (Debord, 1996: 22-23).”

Panoptikon ise filozof ve sosyal teorisyen Jeremy Bentham tarafından 18. yüzyılın sonlarında geliştirilen bir hapisane tasarımı türüdür. Panoptikon, hücrelerle çevrili merkezi bir gözlem kulesinden oluşur ve tek bir gardiyanın tüm mahkumları görülmenden gözlemlemesine olanak tanır.

Panoptikon' un arkasındaki fikir, mahkumlar arasında kendi kendini düzenlemeye ve uyuma yol açan sürekli bir gözetim duygusu yaratmaktır. Panoptikon, merkezinde bir gözetleme kulesi bulunan ve binanın içinin tamamının görülebildiği dairesel bir yapıdır. Bentham, panoptikonu mahkûmların, öğrencilerin veya işçilerin davranışlarını verimli ve etkili bir şekilde izlemenin bir yolu olarak tasarlamıştır. Panoptikon kavramı, modern gözetim teknolojilerinin gelişmesinde etkili olmuş ve gözlem ve kontrol yoluyla gücün uygulanabileceği yollar için bir metafor olarak kullanılmıştır.

Peki, Debord'un “Gösteri Toplumu” ile panoptikon arasındaki bağlantı nedir?

Debord, gösteri toplumu ile panoptikon arasında bağlantılar kurdu ve her ikisinin de insanların davranışlarını ve deneyimlerini şekillendirmek için görüntülerin ve medyanın kullanımına dayandığını savundu. "Gösteri Toplumu" nda, gösterinin panoptikona benzer bir toplumsal kontrol biçimi olarak işlediğini ileri sürülür.

“Hiç şüphesiz, modern tüketimin dayattığı sahte ihtiyaca, toplumun ve tarihin şekillendirilmediği hiçbir sahici ihtiyaç ya da istekle karşı konulamaz. Fakat meta bolluğu, toplumsal ihtiyaçların organik gelişmesindeki mutlak kopuş gibidir. Onun mekanik

birikimi, karşısında canlı arzusun çaresiz kaldığı sınırsız bir yapaylığı serbest bırakır (Debord, 1996:63).’’

Gösteri toplumunda insanlar sürekli olarak medyadan, reklamlardan ve diğer kaynaklardan gelen görüntü ve mesajlarla bombardımana tutulur ve bu görüntüler onların dünyayı ve dünyadaki yerlerini anlamalarına olanak tanır. Öte yandan panoptikon, mahkûmların davranışlarını kontrol etmek ve düzenlemek için gözetleme tehdidini kullanır.

Gösteri toplumu olgusu, sosyal ilişkilerin gerçek doğasını ve kapitalizmin yabancılaştırıcı etkilerini aynı anda gizlerken, onların arzularını, özlemlerini ve davranışlarını şekillendirmiştir. Nasıl ki panoptikon mahkûmları, boyun eğdirilmelerini içselleştirmeye teşvik ediyorsa, gösteri de bireyleri, onları kendi kontrolü altında tutan bir sistemi kabul etmeleri ve sürdürmeleri için manipüle etmektedir.

“Zorunluluk toplumsal olarak düşlendiği ölçüde düş zorunlu hale gelir. Gösteri sonuçta uyuma arzusundan başka bir şey ifade etmeyen zincire vurulmuş modern toplumun gördüğü kötü düştür. Gösteri, bu uykunun bekçisidir (Debord 1996:30).’’

Hem panoptikon hem de gösteri, gözlem, kontrol ve manipülasyon mekanizmaları aracılığıyla gücün kullanılmasını içerir. Panoptikon, öncelikle fiziksel gözetim ve kapatmaya odaklanırken, gösteri, bireylerin yaşamlarını şekillendiren daha geniş bir yelpazedeki sosyal, kültürel ve ekonomik süreçleri kapsamaktadır.

Debord ve diğer Marksist teorisyenler, gösteri ve panoptikonun birbiriyle bağlantılı olduğunu, çünkü her ikisinin de iletişimin manipülasyonu ve bireylerin kontrolü yoluyla gücün uygulanma biçimleriyle ilgilendiğini ileri sürmüşlerdir.

Gösteri Toplumu'nda Debord, gösterinin, insanların doğrudan zorlamadan ziyade gerçekliğin dolayimli temsillerine dalmaları yoluyla hizada tutulduğu bir toplumsal kontrol biçimi olarak işlev gördüğünü öne sürer. Panoptikon ise, bireylerin fiziksel olarak izlendiği ve davranışlarının ceza tehdidiyle düzenlendiği daha açık bir kontrol biçimini temsil eder. Bu nedenle hem gösteri hem de panoptikon, bireysel özerkliği ve özgürlüğü sınırlayan tahakküm biçimleri olarak görülmektedir.

Hem gösteri toplumu hem de panoptikon, modern toplumda güç ve kontrolün nasıl uygulandığının örnekleri olarak görülebilir ve her ikisi de çağdaş toplumda medya, teknoloji ve gözetlemenin rolü hakkındaki tartışmaları şekillendirmede etkili olmuştur.

Özetle, Gösteri Toplumu ve Panoptikon toplumdaki güç, kontrol ve gözetimin farklı yönlerini ele alır. Gösteri Toplumu imgelerin egemenliğine ve arzuların manipüle edilmesine odaklanırken, Panoptikon gözetimin içselleştirilmesine ve bunun sonucu olarak davranışın kendi kendini düzenlemesine vurgu yapar. Bununla birlikte, modern toplum bağlamında, bu kavramlar arasında, özellikle medyanın, teknolojinin ve gösteriye gönüllü katılımın yanı sıra bireysel davranışı etkileyen yaygın gözetim ortamının rolü ile ilgili bağlantılar vardır.

2.1.1. Jeremy Bentham ve Michel Foucault da Panoptikon Kavramı

Jeremy Bentham, 1748'den 1832'ye kadar yaşamış bir İngiliz filozof, hukukçu ve sosyal reformcudur. En çok, bir sosyal kontrol mekanizması olarak tasarladığı model bir hapisane olan panoptikon konseptiyle tanınır.

Panoptikon, tek tek hücrelerle çevrili merkezi bir gözetleme kulesi olan dairesel bir yapıdır. Hücreler, mahkûmlar gözlemciyi göremeden merkezi gözlemcinin her bir hücreyi görmesine izin verecek şekilde düzenlenmiştir. Bu tasarım, mahkumların izlenip izlenmediklerinden asla emin olamayacakları bir durum yaratmıştır.

“Panoptikon hapisane planı ortasında bir gardiyan kulesinin bulunmasına olanak verecek şekilde dairesel bir formda tasarlanmıştır. Hapisane yapısının halka formu mimari ve taşıyıcı sistem tasarımı gözcü (ya da gardiyanın) tüm hükümlüleri görülmeden görmesine ve denetlemesine imkan verirken, aynı zamanda bu form gözcüye tutukluların kategorizasyonu ve hücrelere bölünmesi yoluyla hapisane kaosuna düzen getirme olanağı vermektedir (King, 2001: 40-50).”

Bentham, panoptikonu yalnızca bir hapisane tasarımı olarak değil, aynı zamanda okullar, hastaneler ve fabrikalar gibi diğer kurumlar için bir model olarak tasavvur etti. Panoptikon' un sürekli gözlem ve gözetim ilkelerinin, düzeni, disiplini ve verimliliği artırmak için toplumun çeşitli yönlerine uygulanabileceğini savunmuştur.

“Bentham'ın panoptikon' un arkasındaki fikri, sürekli olarak gözlemlenme olasılığının, gerçek bir gözetim olmasa bile mahkumların kendi davranışlarını düzenlemelerine yol açacağıydı. İzlenme korkusunun mahkumlar arasında bir "öz disiplin" durumu yaratacağına ve panoptikonu sosyal kontrol için etkili bir araç haline getireceğine inanıyordu (King, 2001: 40-50).”

Bentham'ın panoptikon tasarımı yaşamı boyunca hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirilememiş olsa da, gözetleme, kontrol ve gözlem gücü hakkındaki fikirleri sosyal teori, kriminoloji ve felsefe gibi alanlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Panoptikon kavramı, gözetleme, mahremiyet ve bireyler ile kurumlar

arasındaki ilişki üzerine yapılan çağdaş tartışmalarda tartışılmaya ve analiz edilmeye devam etmektedir.

Michel Foucault'nun panoptikon değerlendirmesi, onun iktidar, bilgi ve sosyal kontrole ilişkin daha geniş incelemesinin önemli bir yönüne vurgu yapar. ‘Disiplin ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu’ adlı kitabında panoptikon kavramını araştırmış ve modern toplumlardaki disiplin mekanizmalarını ve güç ilişkilerini analiz etmek için mecazi bir araç olarak kullanmıştır.

Foucault, disipliner bir model olarak panoptikonun, açık zorlama ve şiddetle işleyen egemen iktidardan, gözetim ve özdenetim yoluyla işleyen daha sinsi ve yaygın bir iktidar biçimine geçişi temsil ettiğini savundu. Panoptikonu, yalnızca hapishaneler gibi fiziksel kurumlarda değil, aynı zamanda çeşitli sosyal kurum ve uygulamalarda da bulunan disiplin toplumunun bir sembolü olarak görmektedir.

Foucault'ya göre panoptikon, görünürlük ilkesine ve sürekli gözetim tehdidine dayalı olarak çalışır. Panoptikonun mimarisi, merkezi kulesi ve çevresindeki hücrelerle, iktidardakilerin bireyleri her an gözlemlene ve gözetleme yeteneğine sahip olduğu, bireylerin ise izlendiklerinden asla emin olmadıkları bir durum yaratır. Bu asimetrik güç ilişkisi, bireyler gözlemcinin bakışını içselleştirdikçe ve davranışlarını toplumsal normlara ve beklentilere uyacak şekilde değiştirdikçe, kendi kendini düzenleyen bir etki yaratmıştır.

Foucault, panoptikonun yalnızca fiziksel bir yapı olmadığını, belirli kurumların ötesine uzanan yaygın bir iktidar mekanizması olduğunu vurgulamıştır. Panoptik mantığın okullar, hastaneler, fabrikalar gibi çeşitli toplumsal alanlarda ve hatta günlük yaşamda mevcut olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda bireyler, davranışlarını şekillendiren, bedenlerini düzenleyen ve bilgilerini kontrol eden disiplin uygulamalarına tabi tutulurlar. Gözlemlenme ve değerlendirilme korkusu, öz disipline uymaya yol açmıştır.

Ayrıca Foucault, panoptikonun, yalnızca dış otoriteler tarafından değil, aynı zamanda öz-gözetim yoluyla da gözetleme teknikleri aracılığıyla işlediğinin altını çizmiştir. Bireyler, toplumsal normlara uyum sağlamak için kendilerini sürekli izleyerek ve disipline ederek güç unsurunu içselleştirmelerini amaçlamıştır. Bu içselleştirilmiş gözetim, fiziksel kurumların ötesine geçen ve topluma nüfuz eden bir kontrol biçimi haline gelmiştir.

Foucault'nun panoptikon analizi ise, sosyoloji, kültürel çalışmalar ve eleştirel teori dahil olmak üzere çeşitli alanlar üzerinde derin bir etkiye sahip olması olmuştur. Modern toplumlarda iktidar ve bilgi arasındaki ilişki, sosyal kontrol mekanizmaları ve bireylerin disiplin uygulamalarına tabi tutulma ve bunlara katılma biçimleri hakkındaki tartışmalara katkıda bulunmuştur.

Fikirleri arasında benzerlikler olsa da, Michel Foucault'nun panoptikon yorumu, onun iktidar, bilgi ve sosyal kontrole ilişkin daha geniş incelemesinin önemli bir yönüdür.

Bu bağlamda; Foucault ve Bentham'ın Panoptikon kavramına ilişkin düşünceleri her ne kadar özünde aynı sey' i amaçlasa da yaklaşım biçimleri bakımından farklılıklar içerir. Jeremy Bentham'ın Panoptikon' u, sürekli bir gözetim ve kontrol sistemi yaratmayı amaçlayan bir hapisane mimarisi olarak tasarlamıştır. Ana fikir, çevresinde hücreler bulunan dairesel bir bina ve gardiyanların, mahkûmlar izlenip izlenmediğini veya ne zaman izlendiklerini görmeden tüm mahkûmları gözlemleyebilecekleri merkezi bir kule inşa etmektir. Panoptikon' un tasarımı, mahkûmlar arasında öz disiplin aşılama ve sapkın davranışları önlemek için kalıcı bir görünürlük duygusu uyandırmayı amaçlamıştır.

Michel Foucault, etkili çalışması "Disiplin ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu" nda Panoptikon' u yalnızca fiziksel bir yapı olarak değil, aynı zamanda toplumdaki yaygın iktidar ve kontrol mekanizmalarının bir metaforu olarak da incelemiştir. Foucault, Panoptikon kavramının hapishanelerin ötesine uzandığını ve okullar, hastaneler, fabrikalar ve hatta günlük yaşam gibi çeşitli kurumlarda ve sosyal bağlamlarda disiplin gücü için bir model olduğunu savunmuştur.

Foucault'ya göre panoptikon, bireylerin sürekli gözetim altında tutulduğu ve cezadan kaçınmak için toplumsal normlara uymaya teşvik edildiği bir sistemi temsil eder. Bu nedenle panoptikon, gözlem ve ceza tehdidi yoluyla bireyler üzerinde kontrol uygulama aracı olarak hizmet eder.

“Panoptikon’ un büyük etkisi buradan kaynaklanmaktadır: Tutukluda, iktidarın otomatik işleyişini sağlayan bilinçli ve sürekli bir görülebilirlik halini yaratmak. Gözetim altında tutmanın, eylemi itibarıyla kesintili olsa bile, sonuçları itibarıyla sürekli olmasını sağlamaktadır (Foucault, 1992: 252).”

Hem Bentham'ın hem de Foucault'nun panoptikon hakkındaki fikirleri, modern toplumda iktidar ve kontrolün anlaşılma ve uygulanma biçimi üzerinde önemli bir

etkiye sahip olmuştur. Panoptikon kavramı, okullar, hastaneler, fabrikalar ve hatta sosyal medya dahil olmak üzere çok çeşitli bağlamlara uygulanmıştır ve gözetim ve kontrolün insan davranışını ve toplumu nasıl şekillendirebileceğinin daha iyi anlaşılmasına yol açmıştır.

“Özellikle günümüzün teknolojik gelişmeleriyle, yaşamın her alanına kolayca yayılmakta, en ufak toplum birimlerine varana kadar tahakkümünü kurmaktadır. Bireysel özgürlüklerin zirvede olması gereken günümüzde, tam da aksine, dört yanımız çevrilmiş ve en ufak hareketimiz kontrol altında, sürekli kayıt altında tutulduğumuz koşullarda yaşamaya çalışıyoruz. Üstelik neredeyse kendi rızamızla...(Canalp, 2018:14).”

Fransız filozof Michel Foucault daha sonra panoptikon kavramını modern toplumlarda gücün uygulanma ve bilginin üretilme biçimlerini tanımlamak için bir metafor olarak kullanmıştır. Ona göre panoptikon, merkezi ve açık olmaktan ziyade yaygın bir iktidar biçimini temsil etmektedir. Modern toplumların, güç ve zorlama yerine gözetim ve bilgi üretimi yoluyla işleyen bir güç ilişkileri ağı tarafından karakterize edildiğini savunmaktadır.

Bentham’ın Panoptikon modelini inceleyen Foucault, merkezi bakışı dolayısıyla, gözetim altında tutmanın, eylemi itibariyle kesintili olsa bile, sonuçları itibariyle sürekliliğini betimler: “Çevrede halka halinde bir bina, merkezde bir kule; bu kulenin halkanın iç cephesine bakan geniş pencereleri vardır; çevre bina hücrelere bölünmüştür, bunlardan her biri binanın tüm kalınlığını kat etmektedir; bunların biri içeri bakan ve kuleninkilere karşı gelen, diğeri de dışarı bakan ve ışığın hücreye girmesine olanak veren ikişer pencereleri vardır. Bu durumda merkezi kuleye tek bir gözetmen ve her bir hücreye tek bir deli, bir hasta, bir mahkum, bir işçi veya bir okul çocuğu kapatmak yeterlidir. Geriden gelen ışık sayesinde, çevre binalardaki hücrelerin içine kapatılmış küçük silüetleri olduğu gibi kavramak mümkündür. Ne kadar kafes varsa o kadar küçük tiyatro vardır, bu tiyatrolarda her oyuncu tek başınadır, tamamen bireyselleşmiştir ve sürekli arak görülebilir durumdadır.

“Görünmeden gözetim altında tutmaya olanak veren düzenleme, sürekli görmeye ve hemen tanımaya olanak veren mekansal birimler oluşturmaktadır. Sonuç olarak hücre etkisi tersine döndürülmekte veya daha doğrusu onun üç işlevi –kapatmak, ışıktan yoksun bırakmak ve saklamak- ters yüz edilmektedir. Bunlardan yalnızca birincisi korunmakta, diğer ikisi kaldırılmaktadır. Tam ışık altında olma ve bir gözetmenin bakışı, aslında koruyucu olan karanlıktan daha fazla yakalayıcıdır. Görünürlük bir tuzaktır (Canalp, 2018:31).”

Genel olarak, panoptikon kavramı felsefe, sosyoloji ve eleştirel teori alanlarında etkili olmuştur ve modern toplumların, bireylerin davranışlarını

şekillendirmek için gözetim ve kontrolü kullanma biçimlerini analiz etmek ve eleştirmek için kullanılmıştır.

3. BÖLÜM

SOSYAL MEDYA, GÖZETİM VE STERYOTİPLEŞME

Sosyal medya ve gözetim yakından ilişkili iki konudur. Sosyal medya platformları, günlük hayatın her yerine dokunan bir parçası haline gelmiş ve bireye yakın çevre ve aile ile bağlantı kurmanın, düşünce ve deneyimleri paylaşmanın, haber ve eğlenceyi tüketmenin bir yolunu sunmaktadır. Ancak bu platformlar, kullanıcıları hakkında gözetleme amacıyla yararlanılabilecek büyük miktarda veri toplamak için de kullanılmaktadır.

Kişisel verilerin sosyal medya platformları tarafından toplanması, mahremiyet ve bu bilgilerin hükümetler veya diğer kuruluşlar tarafından gözetleme amacıyla kullanıma potansiyeli hakkında endişeleri artırmıştır. Birçok sosyal medya şirketi, kullanıcıların çevrimiçi etkinliklerini izleme ve bu bilgileri üçüncü taraf reklamcılara satma biçimleri de dahil olmak üzere veri toplama uygulamaları nedeniyle eleştirilmiştir.

Görsel 22: TikTok' a kullanıcı bilgilerini satıyor mu? ABD dava açtı! Muhabir: Nuri Aydın. 03.12.2019

Görsel 23: Siber-korsanlar sosyal medya ağlarına, platformlarına milyonlarca kullanıcının koyduğu verileri toplayıp satıyor! Kişisel bilgileriniz sosyal medyadan nasıl 'kazınıyor', bu ne kadar tehlikeli? Siber Güvenlik Muhabir: Joe Tidy. 17 Temmuz 2021

Ayrıca sosyal medya platformları, hükümetler ve kolluk kuvvetleri tarafından bireyleri ve grupları izlemek için de kullanılmaktadır. Örneğin yetkililer, sosyal medyayı suç faaliyetinden şüphelenilen kişilerin faaliyetlerini izlemek veya ulusal güvenliğe yönelik potansiyel tehditleri belirlemek için kullanmışlardır. Bu uygulamalar, belirli durumlarda gerekli olsa da, suistimal potansiyeli ve bireylerin mahremiyet ve ifade özgürlüğü haklarının ihlaline ilişkin endişeleri de gündeme getirmiştir.

Son yıllarda, sosyal medya ve gözetleme söz konusu olduğunda daha fazla şeffaflık ve hesap verebilirlik çağrıları yapılıyor. Bazı ülkeler kişisel verilerin toplanmasını ve kullanılmasını düzenlemek için yasalar çıkarırken, diğerleri kolluk kuvvetlerinin sosyal medya izleme araçlarını kullanması konusunda daha fazla denetim yapılması hususuna dikkat çekmektedir.

Sosyal medyanın şüphesiz bireyler ve bir bütün olarak toplum üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Sosyal medya günlük hayatın ayrılmaz bir parçası haline geldi ve düşünme, iletişim kurma ve davranma şeklini inkar edilemez bir şekilde etkilemiştir.

Sosyal medyanın bireyler üzerindeki etkilerinden biri de steryotipleştirici (tektipleşme) etkisidir.

Sosyal medya platformları, uygunluğu pekiştiren ve çeşitliliği caydıran bir çevrimiçi kültür yaratarak insanların fikirlerini, tercihlerini ve davranışlarını homojenleştirme eğilimindedir. Sosyal medya platformları, insanları birbirine bağlamak ve bir topluluk duygusu yaratmak için tasarlanmıştır. Bu topluluk duygusu, bireylerin grubun normlarına ve beklentilerine uymasına yol açmıştır. Örneğin, bir sosyal medya grubunun belirli bir düşünce ideolojisi veya sosyal inancı varsa, o gruba katılan bireyler uyum sağlamak ve aidiyet hissetmek için bu inançları benimsemektedir.

İlk olarak, sosyal medya platformları, bireysel kullanıcıların ilgi alanlarına ve tercihlerine hitap eden içeriği düzenlemek için algoritmalar kullanır. Bu kişiselleştirilmiş yaklaşım, sosyal medyayı daha alakalı ve ilgi çekici hale getirmek için yararlı olsa da, insanların yalnızca mevcut inançlarını ve tutumlarını güçlendiren bilgilere maruz kaldığı bir filtre balonu etkisine de yol açmıştır. Bu, insanların yalnızca dar bir fikir ve bakış açısı yelpazesine maruz kaldığı, inançların ve fikirlerin homojenleşmesine yol açan bir yankı odası etkisi olmuştur.

“Medyanın ve dolayısıyla bilginin dolaşımının ve erişiminin küreselleşmesi insanları bir taraftan özgürleştirirken, öbür taraftan aşırı enformasyona da maruz bırakmaktadır. Küresel kültür bireyleri türdeşleştirme ve homojen bir kültür yaratısı içine sokmaktadır. Böylece bireylerin düşünme biçimleri, yaşam tarzları ve paylaşımları da benzerleşmekte ve tek tipleşmektedir (Akıner & Küngerü, 2015:144).”

İkinci olarak, sosyal medya platformları popüler eğilimlere, görüşlere ve davranışlara uymak için bir sosyal baskı yaratır. Uyum sağlama ve sosyal onay alma baskısı o kadar güçlüdür ki bireyler, ait oldukları çevrimiçi topluluğun normlarına ve değerlerine uyum sağlamak için davranışlarını sıklıkla değiştirirler. Bu, insanların çevrimiçi akranları tarafından dışlanma veya eleştirilme korkusuyla gerçek fikir ve inançlarını ifade etme olasılıklarının daha düşük olduğu bir duruma yol açar.

“İnsanlar fotoğraflarının daha çok beğeni alması ve daha fazla kullanıcıya ulaşmasıyla narsistik bir haz elde etmektedirler. Selfie (Öz çekim) aracılığıyla başkalarının onayını almak veya başkasının gözünde rızanın elde edilmesi bu üretimlerin devamını sağlamaktadır (Akıner & Küngerü, 2015:144).”

Bu bağlamda, sosyal medya platformları, bireylerin kendilerini sürekli olarak başkalarıyla karşılaştırdığı ve idealize edilmiş bir versiyonunu sunmaya çalıştığı bir karşılaştırma kültürü yaratır. İnsanlar başarılı veya popüler olarak algıladıkları kişilerin

davranışlarını taklit etme eğiliminde olduklarından, bu davranışta bir tekdüzeliğe (steryotipleşme) yol açmıştır.

Sosyal medya, uyumu teşvik ederek, fikir çeşitliliğini caydırarak ve bir karşılaştırma kültürü yaratarak bireyler üzerinde tek tip bir etkiye sahiptir. Sosyal medya, iletişim ve kendini ifade için güçlü bir araç olabilse de, davranışlarımız üzerindeki potansiyel etkisinin farkında olmak ve özgünlük ve düşünce çeşitliliği için çabalamak önemlidir.

Bireylerin, çevrimiçi kişisel bilgileri paylaşmanın risklerinin farkında olması ve mahremiyetlerini korumak için adımlar atması önemlidir. Aynı zamanda, hükümetler ve kuruluşlar, güvenlik ihtiyacını bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması ile dengelemelidir.

3.1. Gözetim Kavramı Üzerine Çalışan Sanatçılar

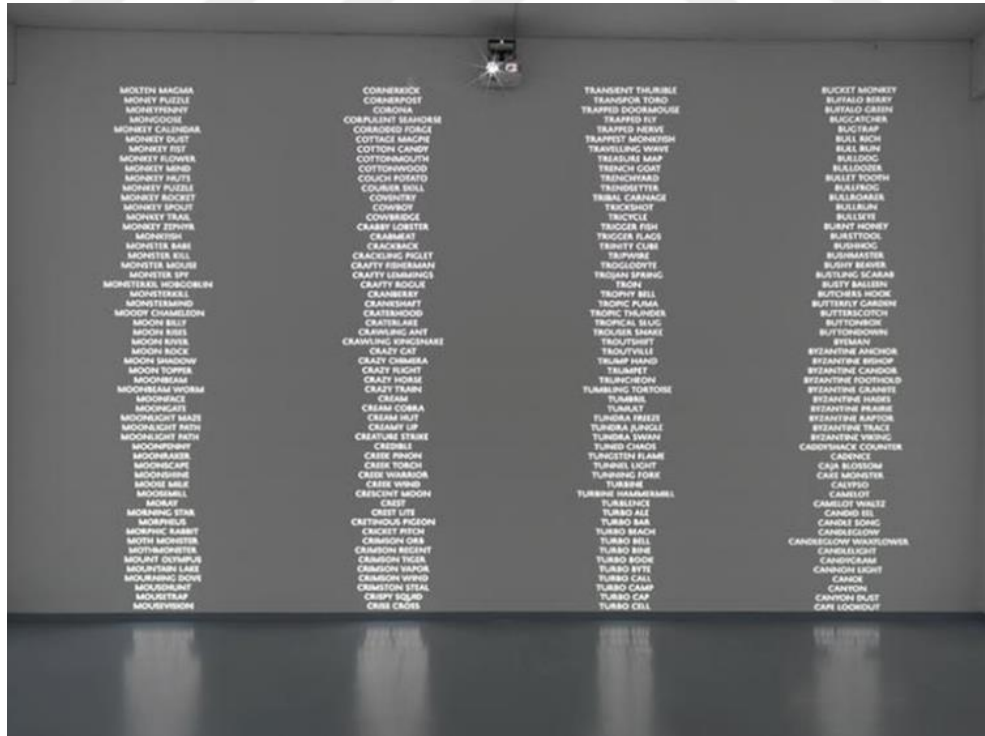
Gözetimle ilgili temalar üzerinde çalışan birçok sanatçı vardır ve yaklaşımları büyük farklılıklar göstermektedir. İlgili sanatçıların görsel eserleri aşağıda değerlendirilmiştir.

3.1.1. Trevor Paglen;

Gözetleme ve veri toplama konusunda uzmanlaşmış Amerikalı bir sanatçıdır. Çalışmaları, gizli askeri üslerin ve tesislerin fotoğraflarının yanı sıra kitlesel gözetlemenin sonuçlarını araştıran heykeller ve enstalasyonları içermektedir.

Görsel 24: Gözetim Durumunun Kod Adları , 2015,Video hareketsiz. Üç kanallı video: Üç monitörde HD video kurulumları, ses yok,121 ½ × 23 × 1 ¼ inç,Döngü

Görsel 25: Gözetim Durumunun Kod Adları , 2015,Video hareketsiz. Üç kanallı video: Üç monitörde HD video kurulumları, ses yok,121 ½ × 23 × 1 ¼ inç,Döngü

Görsel 26: Gözetleme Devletin Kod İsimleri, 2014. İngiliz Parlamentosu binasına yansıtılmıştır, Londra, 2014

"Gözetleme Durumunun Kod İsimleri", Trevor Paglen tarafından 2015 yılında oluşturulan bir dizi dijital baskıdır. Seri, her biri dünyanın dört bir yanındaki çeşitli istihbarat teşkilatları tarafından gözetim programlarına atıfta bulunmak için kullanılan farklı bir kod adını gösteren 44 resimden oluşmaktadır.

Baskılar, geleneksel askeri tarzdaki yamaları andıracak şekilde tasarlanmıştır ve her programın doğasını ima eden semboller ve metinlerle renkli tasarımlara sahiptir. Kod adları belirsiz olanlardan "Bullrun" ve "ShellTrumpet" gibi daha basit olanlara "İnternet Gözetim Programı" kadar değişir.

Paglen' in çalışması, modern toplumda var olan geniş gözetim ağı ve hükümetlerin ve istihbarat teşkilatlarının faaliyetlerini gizli tutmak için kod adları kullanma biçimleri hakkında farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Bu kod adlarını ifşa ederek, izleyicileri bu tür gözetimin sonuçlarını ve hükümette daha fazla şeffaflık ve hesap verebilirlik ihtiyacını düşünmeye davet etmiştir.

3.1.2. Hasan Elahi:

Bir teröristle karıştırıldıktan sonra ABD hükümetinin izleme listesine alınan Amerikalı bir sanatçıdır. Yemeklerinin fotoğrafları, otel odalarının içi ve hatta kullandığı klozetler de dahil olmak üzere nerede olduğu hakkında ayrıntılı bilgiler yayınladığı bir web sitesi oluşturarak yanıt vermiştir.

Görsel 27: Hasan Elahi, Tuval üzerine pigment baskı 838 x 487 cm Open Society Foundations New York, New York 2014

Görsel 28: Hasan Elahi, Tuval üzerine pigment baskı 838 x 487 cm Open Society Foundations New York, New York 2014

Görsel 29: Hasan Elahi, Tuval üzerine pigment baskı 838 x 487 cm Open Society Foundations New York, New York 2014

“Hayatımın her yönü ve her küçük detayını, aslında çok özel ve anonim bir hayat sürdürüyorum. Hepimiz veri yapıyoruz. Telefonlarımız bizimle ilgili her türlü yazıyı takip ediyor. Bu nedenle, genele açıklanmış yeterli bilgiye sahip olmadığınızda, bu aslında bazen çok fazla etkiye sahip olmaktan daha çok tehlike işaretidir. Hasan Elahi”

"Bin Küçük Kardeş", Hasan Elahi' nin yarattığı düşündürücü bir eser. Parça, sanatçının sıradandan sıra dışı olana kadar her hareketini belgeleyen ve bunları çevrimiçi olarak halka açık hale getiren bir dizi fotoğraftan oluşuyor.

Elahi' nin çalışmaları, modern çağdaki mahremiyet ve gözetleme kavramlarına meydan okuyor. Kendi hareketlerini gönüllü olarak belgeleyerek, dış güçlerin gözetimine tabi olmak yerine, anlatının ve kendisi hakkında paylaşılan bilgilerin kontrolünü ele alıyor. "Bin Küçük Kardeş" başlığı, George Orwell'in, hükümetin vatandaşlarını sürekli izleyen bir Büyük Birader figürü olarak tasvir edildiği "1984" üne bir göndermedir.

Elahi' nin sıradan ama samimi fotoğrafları, onun günlük yaşamına ve kişisel deneyimlerine bir bakış sunuyor. Bu görüntüleri çevrimiçi paylaşarak, izleyicileri dijital çağda mahremiyet ve gözetim ile kendi ilişkilerini sorgulamaya da davet ediyor. Çalışma, kamusal ve özel alanın doğası ve teknolojinin yaşamlarımız üzerindeki etkisi hakkında önemli soruları gündeme getiriyor.

Genel olarak, "Bin Küçük Kardeş", gözetleme ve mahremiyet hakkındaki düşüncelere meydan okuyan düşündürücü bir sanat eseridir. Sanatçı, bu konulara benzersiz bir bakış açısı sunmakta ve izleyicileri onlar hakkında eleştirel bir diyalog kurmaya teşvik etmektedir.

3.1.3. Jenny Holzer:

Metin tabanlı enstalasyonlarla çalışan Amerikalı bir sanatçıdır. Devlet belgelerinden metinler ve sınıflandırılmış materyaller kullanan eserler de dahil olmak üzere, dil ve güç arasındaki ilişkiyi araştıran bir dizi eser yaratmıştır.

Görsel 30: Jenny Holzer, Başkanın Gözetim Programı, Parşömen üzerine grafiti ve sulu boya, 60.33 × 45.72 cm, 2016

Jenny Holzer' in "Redaksiyon" serisine ait bu çalışma daha önce bilgileri gizlemek için yeniden düzenlenmiş değiştirilmiş ABD hükümet belgelerini içeren "Başkan'ın Gözetim Programı" nı içeriyor. Holzer orijinal belgeyi büyütür ve Bağımsızlık Bildirgesi, Anayasa ve Haklar Bildirgesi gibi önemli tarihi belgeler için kullanılan bir malzeme olan parşömen üzerine çoğaltır.

Bu çalışma aracılığıyla Holzer, hükümetin suiistimallerinin anayasal olarak güvence altına alınan konuşma, basın ve protesto özgürlüklerini sık sık baltalamasının ironisini açığa çıkarıyor. Redaksiyonları, kanı çağrıştıran geniş, kırmızı darbelerle işleyerek sansürün insani yönünü vurgulamaktadır. Sonuç, hükümet gizliliğinin maliyetine dair güçlü bir ifade: kişisel özgürlüğün kaybı.

3.1.4. James Bridle:

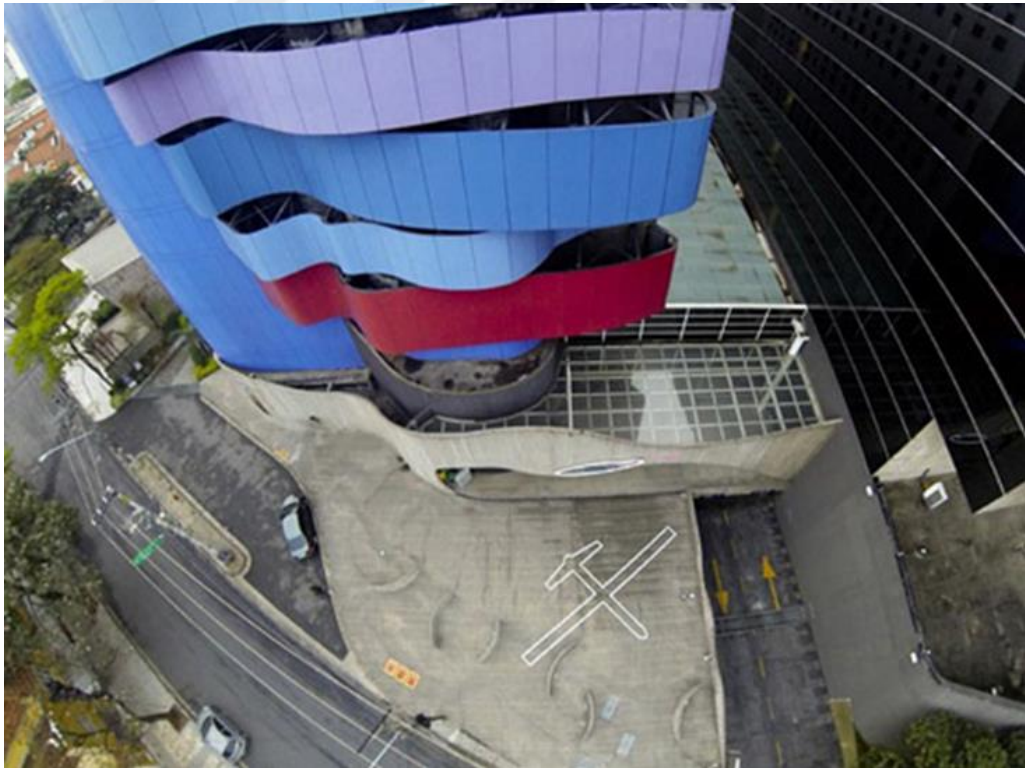
Teknoloji, politika ve toplumun kesişim noktalarına odaklanan bir İngiliz sanatçıdır. Çalışmaları, dronlar, yapay zeka ve veri toplama etiği gibi konuları inceleyen enstalasyonlar, kitaplar ve makaleler içeriyor.

Görsel 31: Drone Shadow 002, İstanbul, Fotoğraf: James Bridle, 2012

Görsel 32: Drone Shadow 004, Washington DC, Fotoğraf, James Bridle, 2013

Görsel 33: Drone Shadow Sao Paolo, IV Mostra 3M de Arte Digital, Brezilya için kuruldu. Fotoğraf festivalin izniyle, James Bridle, 2013

"Drone Shadows", James Bridle tarafından yapılmış, kaldırımlar, parklar ve binalar gibi çeşitli kamusal alanlara dronların gölgelerinin yansıtılan görüntülerinden oluşan bir multimedya sanat enstalasyonudur. Enstalasyon, modern savaş ve gözetlemede insansız hava araçlarının (İHA'lar) artan kullanımına dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Enstalasyon, dronların gölgeleri tanıdık kentsel ortamlara yansıtıldığından, bu makinelerin günlük hayatımızdaki görünmez varlığını vurgulayarak unutulmaz bir etki yaratmıştır. Bridle' ın çalışması, dronların başka türlü görülmeyen ve genellikle fark edilmeyen varlığını görünür kılarak, bunların kullanımının etik sonuçları hakkında önemli soruları gündeme getirmektedir.

"Drone Shadows", teknolojinin hem potansiyel faydaları hem de potansiyel tehlikeleri açısından toplum üzerinde nasıl derin bir etkiye sahip olabileceğine dair bir yorum işlevi görmektedir. Drone' lar, tıbbi malzeme taşımak veya çevresel felaketleri izlemek gibi insani amaçlar için kullanılma potansiyeline sahipken, askeri amaçlar veya istilacı gözetleme için kullanıldıklarında da önemli zararlar verme yeteneğine sahiptir.

Bridle, enstalasyonu aracılığıyla izleyicileri insansız hava araçlarının kullanılma biçimlerini ve sürekli çoğalmalarının olası sonuçlarını düşünmeye teşvik etmektedir. Bridle' ın çalışması, bu makinelerin genellikle gizlenen varlığına dikkat çekerek, izleyicileri teknolojinin toplumdaki rolü ve sorumlu kullanımın önemi hakkında eleştirel bir diyalog kurmaya davet etmektedir.

3.1.5. Ai Weiwei:

Çin hükümetinin gözetim ve sansür uygulamalarını sesli bir şekilde eleştiren Çinli bir sanatçı ve aktivist. Çalışmaları genellikle insan hakları, ifade özgürlüğü ve hükümetin şeffaflığı gibi konuları ele almaktadır.

Görsel 34: Ai Weiwei, Güvenlik Kamerası, Mermer, 39.2 × 39.8 × 19 cm, 2010

"Gözetleme Kamerası", Çinli çağdaş sanatçı ve aktivist Ai Weiwei' nin kavramsal bir sanat eseridir. Parça, mermerden yapılmış bir güvenlik kamerası heykelinden oluşuyor. Sanat eseri, Çin hükümetinin vatandaşlarını izlemek ve muhalefeti bastırmak için gözetim kullanmasının bir eleştirisidir.

Ai Weiwei, politik içerikli çizimleriyle tanınır ve "Gözetleme Kamerası" da bir istisna değildir. Parça, izleyiciyi gözetimin toplumdaki rolü ve bireysel özgürlük ve mahremiyet üzerindeki etkisi hakkında eleştirel düşünmeye davet ediyor.

Ai Weiwei, mermerden bir gözetleme kamerası oluşturarak, nesnenin plastik ve metal gibi ucuz, faydacı malzemelerle alışlagelmiş çağrışımlarını alt üst ediyor. Mermer kullanımı, nesneyi bir sanat eseri statüsüne yükseltirken, aynı zamanda gözetimin uğursuz doğasına da dikkat çekiyor.

Genel olarak, "Gözetleme Kamerası", hükümetlerin vatandaşlarını izlemek ve kontrol etmek için teknolojiyi nasıl kullandıklarını vurgulayan güçlü ve düşündürücü bir sanat eseridir.

3.2. Araştırmacının Çalışmaları Üzerine Analizler

Görsel 35: Fatih Yalı, “Kapital Pencere”, K Ü. Kolaj, 21x19.5 cm, 2021

Araştırmacı ‘kapital pencere’ isimli çalışmasında kolaj tekniği ile ironik fotoğrafları bir araya getirmiştir. Seçilen fotoğraflar kapitalizmin hayatın içerisindeki rolünü simgeler nitelikte parçalar olup kapitalizmin etnik kökenleri yok ettiğine dikkatleri çekerek göz ile görünür imgeler sunmayı hedeflemiştir.

Çalışmada kullanılan ve tüm parçaları birbirine bağlayan odak noktasındaki mavi bant ilk defa 1924 yılında ortaya çıkan ‘mavi yaka’ kavramı seri üretim, atölye, fabrika, depo çalışanları vb. fiziksel güç ile çalışan emekçi sınıfını sembolize etmek için kullanılmıştır. Etnik bir grubun bulunduğu alttaki fotoğrafın üzerinden geçen

kırmızı ip kapitalizmin parmaklıklarını simgeler niteliktedir. Etnik grupları köleleştirdiğini ve değerlerini yok ettiğine bir atıftır. Çalışmanın üst köşesinde yer alan yeşil pencerenin içerisindeki grup burjuva sınıfını temsil etmektedir. Fotoğrafların konumu alt-üst sınıf ilişkisini yansıtır. Kullanılan para konumu itibari ile burjuva sınıfına daha yakın durarak gücü ve güçlüyü sembolize eder.

Görsel 36: Fatih Yalı, “Panoptik Yükseliş”, K Ü. Kolaj, 36 x 17 cm, 2021

‘Panoptik yükseliş’ adlı çalışmada araştırmacı, kapitalizm ile doğrudan bağlantılı ve bu tezin ana konusu olan panoptikon kavramına bir vurgu yapılmak istenmiştir. Kapitalizme hizmet eden en güçlü araçlarından biri olan panoptikon, ulusları, toplumları ve bireyleri gözetler yönlendirir ve düzene uyum sağlamak zorunda bırakır. Bu çalışmada en tepede kullanılan göz imgesi tam olarak bunu simgelemektedir. Gözün altında konumlandırılan köpek fotoğrafı Pavlov’un köpek

deneyine atıf için yapılmıştır. Panoptikon'daki gözetlemenin getirdiği uyum zorunluluğu ile bağdaştırılmıştır.

Görsel 37: Fatih Yalı, “Kimlik”, K Ü. Kolaj, 23.5 x 16 cm, 2021

Araştırmacı ‘kimlik’ isimli çalışmasında her bireye özgü olan doğal kimliği olan parmak izini kullanmıştır. Günümüzde en mahremimiz olan özel hayatımıza müdahale eden panoptikon orta noktadaki göz imgesi ile kendini belli eder. Gerek güvenlik nedeniyle gerek kişinin rızasıyla ulaşılan parmak izlerine kadar tüm mahremi kayıt altına alınıyor bu handikapa vurgu yapılan çalışmada tek kaçışlı perspektifsel görüntü odak noktasına dikkati çekiyor.

Görsel 38: Fatih Yalı, “Kod”, K Ü. Kolaj, 25 x 12 cm, 2022

Araştırmacı ‘KOD’ adlı çalışmasında 2020 yılında dünyayı etkisi altına alan pandemiye direkt gönderme yapılmıştır. Tüm bireylerin kod sistemi kullanılarak herkesin numaralar ile tanınması ve gözetleme sistemleri ile kontrol altına alınması panoptikona en güzel örneklerden bir tanesidir. Çalışmada kullanılan tıbbi maske ve kod araştırmacının pandemi döneminde kendi kullanmış olduğu kod ile maskedir. Bu yönüyle bu çalışma tarihsel bir belge niteliği taşımakta ve bir kimliktir.

Görsel 39: Fatih Yalı, “Sosyal Hudut”, K Ü. Kolaj, 36 x 20.5 cm, 2021

‘Sosyal Hudut’ adlı çalışmanın ana teması sosyal medyadır. Sarı çizgileri oluşturan reflektör parçaları ile Sosyal medyanın ışıklı renkli hayatı ve özendirici niteliğine bir vurgu yapılmış ve sosyal medyanın kapitalizme fayda sağlayıcı yönüne dikkat çekmiş akabinde orta noktadaki Benjamin Franklin gözü ile ticari boyutunu anlatmıştır.

Görsel 40: Fatih Yalı, “9 Aynı Kafa”, K Ü. Kolaj, 22 x 29 cm, 2021

“9 aynı kafa” adlı çalışma steryotipleşmenin tipik bir örneğini sergiler niteliktedir. Araştırmacı, Richard Hamilton’un ‘‘Günümüz Evlerini Bu Kadar Farklı ve Bu Kadar Baştan Çıkarıcı Yapan Nedir ?’’ adlı çalışmasından esinlenilerek aynı temayı kullanmış ve tek tipleşmenin kaygı uyandıran yönünü vurgulamayı amaçlamıştır. Günümüz bireyleri basılı ve sosyal mecralardan etkilenmiştir sonucunda, günceli takip eden ve bunun bir çıktısı olarak da birbirine benzer modeller ortaya çıkmaya başlamıştır.

Görsel 41: Fatih Yalı, “Gözüm Üzerinde”, K Ü. Kolaj, 31 x 24 cm, 2021

Araştırmacı, bu çalışmasında sosyal medyanın bireyler üzerindeki gücünü göstermeyi hedeflemiştir. Sosyal mecraların, ödül ile vaat ve güven üzerine olan sistematik bilinçaltı çalışmalarına vurgu yapılmıştır. Göz kamaştırıcı albenisi ile sunulanı ödül olarak gösteren gücü temsil eden gözü bu çalışmada da görmekteyiz. Panoptikon ile sosyal medyanın teşhirci yanını süsleyerek sunan sistemin eleştirisidir.

Görsel 42:Fatih Yalı, “Mahremiyet ve Teşhir”, K Ü. Kolaj, 35 x 27 cm, 2022

Bastırılmış bir beden algısı oluşturan bu çalışmada peçeli kadın imgesi odak noktasıdır. Büyütülmüş gözler ise, her şeyi görmeyi amaçlayan büyük idealleri hedefleyen ama bastırılan bir psikolojinin yansımasıdır. Bedeni çevreleyen parlak sarı şerit, ideallerin çokluğunu, ileriye daha net görebilmeyi ve bu yolda şaşmadan yürümeyi hedeflemeyi temsil eder.

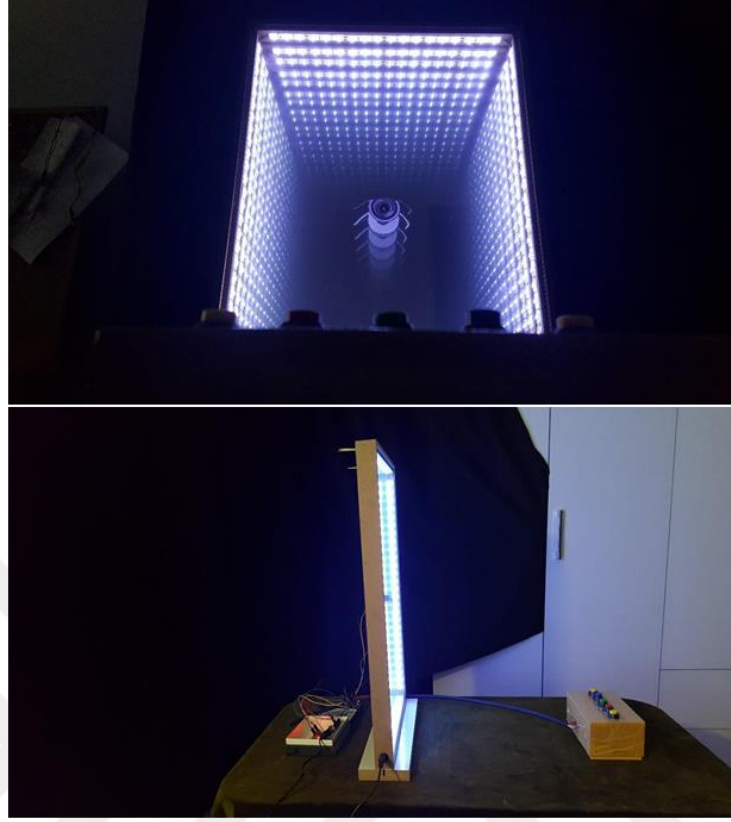
Görsel 43: Fatih Yalı, “Çerçeve”, K Ü. Kolaj”, 24 x 16.5 cm, 2022

Araştırmacı, tümünden gelim ya da tüme varım şeklinde düzenlediği kolajını değerlendirmeyi izleyiciye bırakmayı hedeflemiştir. İçten dışa ya da dıştan içe olarak da analiz edilebilecek çalışmada her izleyicinin yorumu gördüğü odağa göre değişecektir. Bireylerin hayatlarında oluşturulan çerçeveleri, bakış açılarının farklılığı ile değiştirebilmenin gücünü yansıtan çalışma; sıkışmış hayatların değişken rollerine bir göndermedir.

Görsel 44: Fatih Yalı, “Sosyal Panoptikon”, Elektronik Tasarım, 50 x 70 cm, 2022

Yönetimlerin gözetim yapmalarının ana nedeni, yönetimle yakın olan çevrelerin kaynaklarından faydalanarak bu kaynaklar ışığında toplumu idare ve yönlendirme faaliyetlerinde bulunmaktır. Bireyi ve toplumu gözetleme faaliyetleri yapılırken bu faaliyetler farklı formlara sokularak bireyin kontrolü dışında gerçekleştirilmektedir. Bu formlara güvenlik kameraları, karayollarında kullanılan geçiş sistemleri, büyük alışveriş merkezlerinde kullanılan x-ray cihazları, dijital platformlarda bulunan sosyal medya ağları bu örnek gösterilebilir.

Görsel 45: Fatih Yalı, “Sosyal Panoptikon”, Elektronik Tasarım, 50 x 70 cm, 2022

Sosyal medya da bireyin yapmış olduğu her etkinlik aynı zamanda bir depolanabilen veridir. Bu veriler toplum ve bireyin yönelim ve düşüncelerini izlenmeye açık hale getirilmektedir. Depolanan veriler birey ve toplumun iradesi dışında gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Sosyal medyanın bir maske olarak kullanılması, bireylerin ve toplumların kontrol altında tutulmasında bir araç olma özelliği taşır. Bu özellik dahilinde gruplaşmalar, yönetimin çıkarlarına ters düşün kişi veya fikirler, tüketim alışkanlıkları, ekonomik yönelimleri ve toplumun düşünce eğilimleri ölçülmektedir. Bu düşünce ışığında sosyal platformlar aracılığı ile gözetim altında olduğumuzu yansıtan bir çalışma amaçlanmıştır. Toplum ve birey gözetim altında tutulduğu ve yapmış olduğu her hareketin bir havuzda toplanıyor olması toplum ve birey üzerinde farkındalık yaratması amaçlanmıştır.

SONUÇ

Gözetim toplumu ve panoptikon kavramları, modern toplumlarda güç, kontrol ve bireysel özgürlük arasındaki karmaşık etkileşime dair değerli içgörüler sağlar. Gözetim toplumu, gözetim teknolojilerinin ve uygulamalarının yaygın hale geldiği, bireylerin büyük ölçekte izlenmesini sağlayan bir durumu ifade etmektedir. Bu gelişme, teknolojik ilerlemeler, artan güvenlik ve verimlilik talebi tarafından körüklenmiştir.

Başlangıçta Jeremy Bentham tarafından önerilen ve daha sonra Michel Foucault tarafından genişletilen bir kavram olan panoptikon, iktidar ve gözetim dinamiklerini anlamak için metaforik bir çerçeveyi temsil etmektedir. Panoptikon 'un ana fikri, öz disiplin ve uyum duygusu uyandırması, bireylerin sürekli görünürlüğü ve potansiyelinin incelenmesidir. Bireylerin her an gözetim altında olabileceklerinin farkında olmaları ve otoriteler tarafından dikte edilen norm ve değerleri içselleştirmeleri ilkesiyle çalışır.

Gözetleme toplumu ve panoptikon önemli etik, sosyal ve mahrem kaygılar uyandırır. Gözetleme teknolojileri, suçların ve terör eylemlerinin önlenmesini sağlayarak güvenliği ve kamu güvenliğini artırma potansiyeline sahiptir. Ayrıca süreçleri optimize edebilir ve karar verme için değerli içgörüler sağlamaktadırlar. Bununla birlikte, bireylerin hareketleri, davranışları ve tercihleri sürekli izlenip kaydedildiğinden, kişisel verilerin kapsamlı bir şekilde toplanması ve verilerin analizi ciddi mahremiyet endişeleri doğurmuştur.

Gözetleme teknolojilerinin her yerde bulunması, bireysel özerklik ve özgürlük üzerinde caydırıcı bir etkiye sahip olmuştur. İzlendiğine dair sürekli farkındalık, otosansür, uyum sağlama ve fikirlerin özgürce ifade edilmesini engellemeye yol açmıştır. Panoptikon metaforu, gözetleme tehdidinin doğrudan gözlem olmasa bile sosyal kontrol uygulayabileceğini ve davranışı şekillendirebileceğini hatırlatır.

Toplumlar, gözetleme toplumu ve panoptikonun ortaya çıkardığı zorluklarla mücadele ederken, güvenlik ve mahremiyet, şeffaflık ve hesap verebilirlik ile toplu refah ve bireysel haklar arasında bir denge kurmak çok önemlidir. Gözetim uygulamalarının incelemeye, güvencelere ve demokratik gözetime tabi olmasını sağlamak için sağlam yasal çerçeveler, açık etik yönergeler ve halkla diyalog esastır.

Bununla birlikte, gözetleme toplumu ve panoptikon kavramlarının tamamen deterministik¹ olmadığını not etmek önemlidir. Kavramlar, güç dinamiklerini ve gözetimin etkisini analiz etmek için değerli çerçeveler sağlasalar da, kaçınılmaz bir sonuç anlamına gelmezler. Bireyler ve toplumlar, sürveyans² uygulamalarına meydan okuma ve onları şekillendirme konusunda aracılığa ve kapasiteye sahiptir. Bireysel hak ve özgürlüklere saygı gösterirken sorumlu ve etik gözetim uygulamalarını teşvik edebilecek eleştirel angajman, yasal çerçeveler ve teknolojik ilerlemeler için yer almıştır.

Nihayetinde, gözetim toplumu ve panoptikon kavramları bize temel insan haklarını korumanın ve bireysel özerklik ve eleştirel katılım için alanlar korumanın önemini hatırlatır. Yalnızca yaygın gözetlemenin olası suistimallerini ve olumsuz sonuçlarını ele alarak, hem güvenliğe hem de mahremiyete değer veren ve her bireyin haysiyetine ve temsilcisine saygı duyan bir toplum için çaba göstermenin gerekli olduğu görülmüştür.

Gözetim toplumu ve panoptikon kavramları, yaygın gözetimin sonuçları üzerine eleştirel bir şekilde düşünülmesini ve inşa etmek istenileni, bireysel özgürlükleri, mahremiyeti ve sosyal adaleti destekleyen toplum türü hakkında aktif olarak tartışmalara katılınmasını hatırlatmaktadır.

Gelişen teknoloji, insanların her şeye kolay ulaşabilir hale gelmesi, hızlı tüketim ve her şeyin gösterişe kaçan kullanımı günümüzde hızla gelişen teknolojiyle birlikte, gündelik yaşamın dinamikleri de değiştirmiştir. Her şeyi yaparak yaşayarak öğrenmeye meyilli olan bilgi toplumu yerini gözetim toplumu haline dönüştürmüştür. Bilgiye ulaşırken, iletişim kurarken teknolojilerin ve hızlı erişimin her ne kadar daha özgür bir ortama yol açacağı düşünülse de insanlar elektronik panoptisizm içinde hapsolmuş gibidir. Bu da özel ve sosyal hayatta özgürlük/mahremiyet kavramlarını ve bu kavramların nasıl ihlal edildiğini akıllara getirir. İhlallerin en başında her şeyin kayıt altına alınıyor olması ve hukuksal olarak süreçlerin ağır ve yıpratıcı olmasıdır.

¹ Deterministik: Deterministik sistem matematik ve fizikte, deterministik bir sistem, sistemin gelecekteki durumlarının gelişmesinde rastgelelik bulunmayan bir sistemdir.

² Sürveyans: Verilerin sistematik olarak toplanması, biriktirilmesi ve elde edilen sonuçlara göre harekete geçecek kişiler başta olmak üzere bu sonuçlara ihtiyacı olan birimlere hızla geri bildirimini sağlamak üzere değerlendirilmesi süreci

Bu bakımdan, doğal bir gelişim seyri izlediği kabul edilen birçok teknolojik ve ekonomik gelişmenin, aslında kişisel yaşamın tüm işlevlerini gözetim altında tutma ya da insanlığı reşit olmayan bireylere dönüştürme hedefi güttükleri görülmektedir.

“Bu bakımdan, doğal bir gelişim seyri izlediği kabul edilen birçok teknolojik ve ekonomik gelişmenin, aslında kişisel yaşamın tüm işlevlerini gözetim altında tutma ya da insanlığı reşit olmayan bireylere dönüştürme hedefi güttükleri görülmektedir. Bir nimet olmanın yanında bir tehlike olarak da beliren bu teknolojiler; küresel anlamda, egemen kesimlerin insanlığı tarihte görülmemiş biçimde kontrol altına almasını sağlayan gizli silahlardır (Dolgun, 2004: 55-74)”

Çağdaş sanatta ve kavramsal boyutta bu çalışmayla, tarihten günümüze gözetim toplumu gerçekleri, çalışmaları, incelemeleri detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akdağ, G. (2015). "Gözetim Toplumu" Teorilerinin Toplumsal ve Teorik Bir İncelemesi. (Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akiner, N., & Küngerü, A. (2015). Küresel hegemonik ideolojinin popüler tektipleştirme pratiklerine bir örnek: selfie. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (24), 132-147.
- Alyakut, Ö. (2016). POSTMODERN TOPLUMDA KADIN KİMLİĞİNİN BEDENİ ÜZERİNDEN İNŞASI. Journal of International Social Research, 9(47).Syf 707
- Anderson, P. (2002). Postmodernitenin Kökenleri. E. Gen (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Antmen, A. (2009). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık. Syf-162
- Balcı, B. (2002). Pop sanat resimlerinde ileti-alıcı ilişkisi (Master's thesis, Anadolu Üniversitesi). Syf ,59,
- Canalp, A. (2018). Michel Foucault'nun panoptikon kuramı bağlamında sanat ve iktidar (Master's thesis, Işık Üniversitesi).
- Courtine, Jean-Jacques (2013). "Giriş", Bedenin Tarihi 3: Bakıştaki Değişim: 20. Yüzyıl, (Ed: A. Corbin, J. J. Courtine, G. Vigarello), (Çev. S. Özen), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Syf :352
- Çubuk, Z. (2016). Modernitenin Kadınları: Dandizeteler. Yaratıcı Drama Dergisi, 9(17), 41-48. Syf.44
- Debord, G Gösteri Toplumu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları 1996).
- Debord, G. (2017). Gösteri Toplumu. Ayşen Ekmekçi-Okşan Taşkent (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Dolgun, U. (2004). Gözetim Toplumu'nun Yükselişi: Enformasyon Toplumu'ndan Gözetim Toplumu'na. Yönetim Bilimleri Dergisi, 2(1), Syf:55-74.
- Duran, Y. (2016) Pop sanat bağlamında Richard Hamilton / Richard Hamilton within the context of pop art . Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Isparta Yüksek Lisans Tezi. Syf, 44

- Eraslan, R. U. (2019). GÖZETİM TOPLUMU ALGISINA SANATSAL TEPKİLER. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 7(43), Syf: 867-879.
- Erdem, D. Y. (2019). Resim sanatında modernizm akılcılığı ve postmodern (Master's thesis, Namık Kemal Üniversitesi). Syf: 2-3
- Eşitti, Ş. (2013). Gözetim toplumunda sinoptikon ve sosyal medya (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey).
- Foucault, M.syf:252 (1992). Hapishanenin doğuşu (çev. MA Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Göçmen, T. L. (2018). Toplumsal yaşamda bireylerin mahremiyet yönelimleri: Sosyal ağ kullanıcıları üzerine bir saha araştırması (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Syf: 108
- Güçüyener, M. (2011). Panoptikonik Gözetimden Synoptisizme Gözetim Toplumu. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Güngör, Nazife. (1984). Popüler Kültür ve İktidar. Görsel 20. yüzyıl Genel Kültür Ansiklopedisi, Ankara: Vadi Yayınları. Syf:1212
- Haşlakoğlu, Pınar (1995), Resim Sanatında Yazı, Yüksek Lisans Tezi, MSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jurgen Habermas, “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, çev., Gülgül Naliş, Dumrul Sabuncuoğlu ve Deniz Erksan, Postmodernizm, haz., Necmi. Zekâ (İstanbul: Kıyı Yayınları, 1994), Syf: 31-32.
- Karasar, N. (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Nobel Yayınları.
- Keskin, F. (2005) “Büyük Kapatılma”, Büyük Kapatılma Seçme Yazılar-3 İçinde, Michel Foucault, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Kırılmaz, H., & AYPARÇASI, F. (2016). Modernizm ve postmodernizm süreçlerinin tüketim kültürüne yansımaları. İnsan ve İnsan, 3(8). Syf:33,34
- Kırılmaz, H., & AYPARÇASI, F. (2016). Modernizm ve postmodernizm süreçlerinin tüketim kültürüne yansımaları. İnsan ve İnsan, Syf: 3(8).
- King, L. 2001, “Information, Society and The Panopticon”, The Western Journal of Graduate Research, Sayı:10 (1), Syf: 40-50.
- Kodak, D. (2018). Düşünsel Modernitede Mahremiyeti Yeniden Tanımlamak: Kuşaklararası Bir Araştırma. Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences, (54), 85-116. Syf: 91,

- Koşay, E. K. (2015). Postmodernizmin Modernizme Karşıt Söylemlerinde İnsan ve Sanat. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Doktra Tezi. Syf: 14
- Kutluer, G. (2016). Panoptisizm ve Sanat. Gözetim Toplumu, Syf: 49.
- Lynton, N. (1982). Modern Sanatın Öyküsü. İstanbul: Remzi
- Lyon, D (2007). Surveillance Studies: An Overview. Cambridge: Polity
- Özdağ, D. E. (2022). Sanat Ve Güç Kavramı Üzerinden “Panoptikon”. Sciences (JOSHAS JOURNAL), 8 Syf: (59).
- Özdel, G. (2012). FOUCAULT BAĞLAMINDA İKTİDARIN GÖRÜNMEZLİĞİ VE “PANOPTİKON” İLE “İKTİDARIN GÖZÜ” GÖSTERGELERİ. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC January 2012 Volume 2 Issue, 1, Syf: 22-29.
- Özel, M. (1995). Piyasa Düşmanı Kapitalizm, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Perry Anderson, Postmodernitenin Kökenleri, çev., Elçin Gen (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), Syf: 9
- Rojek, Chris (1995), Decentring Leisure: Rethinking Leisure Theory, London: Sage
- Stonard John-Paul, “Pop İn The Age Of Boom: Richard Hamilton’s “Just What İs İt That Makes Today’s Homes So Different, So Appealing?”, The Burlington Magazine Twentieth-Century Art, 2007, vol. 149, no. 1254, Syf: 607
- Şahin, S. (2015). Dijital Çağ ve Sanatta Yarattığı Dönüşümler . Görünüm , 1 (1) , Syf: 38-49 Retrieved from
- Yörükân, T. (2012). Sosyolojik ve sosyal psikolojik görüş açısıyla şehir, konut ve mahremiyet. Atatürk Kültür Merkezi. Syf: 285

Görsel Kaynakça

- <https://www.tarihlisanat.com/jan-van-eyck-arnolfini-nin-evlenmesi/2022>
- <https://tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/>
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Nedimeler_%28tablo%29#/media/Dosya:Las_Meninas,_by_Diego_Vel%C3%A1zquez,_from_Prado_in_Google_Earth.jpg
- <https://twitter.com/sanatberbat/status/843175431364923392>, 2019)
- <https://kultfilmler.com/wp-content/uploads/2020/05/Truman-Show-izle.jpg>
- <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/style/longterm/movies/videos/trumanshowosullivan.htm>

<https://www.whosampled.com/movie/The-Truman-Show/Radio-Scene/>

<https://www.beyazperde.com/filmler/film-234164/>

<http://fangirlunguncesi.blogspot.com/2016/07/1984-george-orwell-kitap-yorumum-cokca.html>

<https://www.moma.org/collection/works/79809>

<https://www.nationalgalleries.org/art-and-artists/16231>

<https://philamuseum.org/collection/object/89204>

<https://tr.pinterest.com/pin/652247958538616131/>

[https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/tiktoka-kullanici-bilgilerini-cine-sattigi-iddiasiyla-abdde-davaacildi/1662408#:~:text=ABD'nin%20Kaliforniya%20eyaletinde%2C%20%22,sitesi%20TikTok'a%20dava%20a%C3%A7%C4%B1ld%C4%B1.\)](https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/tiktoka-kullanici-bilgilerini-cine-sattigi-iddiasiyla-abdde-davaacildi/1662408#:~:text=ABD'nin%20Kaliforniya%20eyaletinde%2C%20%22,sitesi%20TikTok'a%20dava%20a%C3%A7%C4%B1ld%C4%B1.))

[https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57867904\)](https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57867904)

<https://www.metropictures.com/exhibitions/trevor-paglen2>

<https://www.artsy.net/artwork/ai-weiwei-surveillance-camera-13>

GÖRSELLER LİSTESİ

- Görsel 1:** Jan van Eyck “Arnolfi’nin Evlenmesi” MÜYAB, 82,2 cm x 60 cm, 1434.
Londra Ulusal Galerisi..... 18
- Görsel 2:** Diego Velázquez, Las Meninas, TÜYB, 318 cm x 276 cm, 1656, Prado
Müzesi, Madrid..... 19
- Görsel 3:** Burçak Bingöl, Seramik Kamera, 2017 21
- Görsel 4:** İstanbul’da Bir Gün, Reyhan Uludağ, İKSV Tasarım Bienali, Kusurluluk
Sergisi Kataloğu, İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat Galerisi 22
- Görsel 5:** Truman Şov (Truman Show), Film Afiş,1998 23
- Görsel 6:** Truman Şov (Truman Show), Film Kesitleri,1998 23
- Görsel 7:** The Circle (Çember), Film Afiş, 2017 24
- Görsel 8:** George Orwell,’’1984’’, Politik ve Distopik roman, 1949 25
- Görsel 9:** Campbell’s Soup Cans (Campbell’in Çorba Konserveleri), 1962 28
- Görsel 10:** Roy Lichtenstein (Amerikan, 1923 – 1997) Reverie, Kağıt üzerine
serigrafi, 1965..... 29
- Görsel 11:** Andy Warhol, “Brillo kutusu”,hazır nesne (ready-made) Ahşap üzerine
serigrafi ve mürekkep , 43.2 × 43.2 × 35.6 cm ,1960..... 29
- Görsel 12:** Richard Hamilton, “Günümüzün Evlerini Bu Kadar Farklı ve Çekici Yapan
Nedir?”, Kağıt üzerine kolaj 26 x 24.8 cm,1956, Tübingen, Kunsthalle 38
- Görsel 13:** Richard Hamilton, Hotel du Rhone Büyük Kartpostal, 2005, tuval üzerine
dijital baskı ve yağlı boya,14.8 x 21 cm., Uluslararası Resim Galerisi,
İngiltere, Londra 39
- Görsel 14:** Rita Hayworth 1945’te asker tarafından poster güzeli seçilmişti. 41
- Görsel 15:** Kraliyet Tacı Kola" (Royal Crown Cola), Rita Hayworth, 4x6 Kartpostal,
(1946)..... 42
- Görsel 16:** LUX sabun markası (Lux Soap) için Rita Hayworth’ ın yer aldığı orijinal
vintage dergi reklamı, 1942 43
- Görsel 17:** LUX sabun (Lux Soap) markasının İspanya’da ki reklam tanıtımı için
Marilyn Monroe’ un yer aldığı orijinal vintage poster reklamı, 1942..... 43

Görsel 18: LIFE Dergisi kapak fotoğrafı, Kış Modası çekimi, Model;Sonia Gover, 1942	44
Görsel 19: LIFE Dergisi, 7 Nisan 1952. Marilyn Monroe' nun Philippe Halsman	44
Görsel 20: J. Bentham'ın Panoptikon Modeli, 1785, (Plan of the Panopticon)	48
Görsel 21: Illinois, Stateville'de hapishane modeli.....	49
Görsel 22: TikTok' a kullanıcı bilgilerini satıyor mu? ABD dava açtı! Muhabir: Nuri Aydın. 03.12.2019	57
Görsel 23: Siber-korsanlar sosyal medya ağlarına, platformlarına milyonlarca kullanıcının koyduğu verileri toplayıp satıyor! Kişisel bilgileriniz sosyal medyadan nasıl 'kazınıyor', bu ne kadar tehlikeli? Siber Güvenlik Muhabir: Joe Tidy. 17 Temmuz 2021	58
Görsel 24: Gözetim Durumunun Kod Adları , 2015,Video hareketsiz. Üç kanallı video: Üç monitörde HD video kurulumları, ses yok,121 ½ × 23 × 1 ¼ inç,Döngü	61
Görsel 25: Gözetim Durumunun Kod Adları , 2015,Video hareketsiz. Üç kanallı video: Üç monitörde HD video kurulumları, ses yok,121 ½ × 23 × 1 ¼ inç,Döngü	61
Görsel 26: Gözetleme Devletinin Kod İsimleri, 2014. İngiliz Parlamentosu binasına yansıtılmıştır, Londra, 2014.....	62
Görsel 27: Hasan Elahi, Tuval üzerine pigment baskı 838 x 487 cm Open Society Foundations New York, New York 2014.....	63
Görsel 28: Hasan Elahi, Tuval üzerine pigment baskı 838 x 487 cm Open Society Foundations New York, New York 2014.....	64
Görsel 29: Hasan Elahi, Tuval üzerine pigment baskı 838 x 487 cm Open Society Foundations New York, New York 2014.....	64
Görsel 30: Jenny Holzer, Başkanın Gözetim Programı, Parşömen üzerine grafiti ve sulu boya, 60.33 × 45.72 cm, 2016.....	66
Görsel 31: Drone Shadow 002, İstanbul, Fotoğraf: James Bridle, 2012	67
Görsel 32: Drone Shadow 004, Washington DC, Fotoğraf, James Bridle, 2013	68
Görsel 33: Drone Shadow Sao Paolo,IV Mostra 3M de Arte Digital, Brezilya için kuruldu. Fotoğraf festivalin izniyle, 2013.	68
Görsel 34: Ai Weiwei, Güvenlik Kamerası, Mermer,39.2 × 39.8 × 19 cm, 2010.....	70

Görsel 35: Fatih Yalı, “Kapital Pencere”, K Ü. Kolaj, 21x19.5 cm, 2021	71
Görsel 36: Fatih Yalı, “Panoptik Yükseliş”, K Ü. Kolaj, 36 x 17 cm, 2021	72
Görsel 37: Fatih Yalı, “Kimlik”, K Ü. Kolaj, 23.5 x 16 cm, 2021	73
Görsel 38: Fatih Yalı, “Kod”, K Ü. Kolaj, 25 x 12 cm, 2022.....	74
Görsel 39: Fatih Yalı, “Sosyal Hudut”, K Ü. Kolaj, 36 x 20.5 cm, 2021	75
Görsel 40: Fatih Yalı, “9 Aynı Kafa”, K Ü. Kolaj, 22 x 29 cm, 2021	76
Görsel 41: Fatih Yalı, “Gözüm Üzerinde”, K Ü. Kolaj, 31 x 24 cm, 2021	77
Görsel 42: Fatih Yalı, “Mahremiyet ve Teşhir”, K Ü. Kolaj, 35 x 27 cm, 2022	78
Görsel 43: Fatih Yalı, “Çerçeve”, K Ü. Kolaj”, 24 x 16.5 cm, 2022.....	79
Görsel 44: Fatih Yalı, “Sosyal Panoptikon”, Elektronik Tasarım, 50 x 70 cm, 2022 .	80
Görsel 45: Fatih Yalı, “Sosyal Panoptikon”, Elektronik Tasarım, 50 x 70 cm, 2022 .	81

ÖZGEÇMİŞ

Fatih YALI, 2011 yılında Karabük Safranbolu Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Resim bölümünü ikinci olarak kazanan Yalı, 2017 yılında Resim Ana Sanat Dalından mezun olmuştur. 2020 yılında Karabük Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Resim Anasanat dalında master öğrencisi olarak eğitime başlamıştır. Yüksek lisans eğitimini 2023 yılında tamamlamıştır. 2022 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığı Karabük İl Müdürlüğü Karabük Gençlik Merkezine Gençlik Lideri olarak atanmıştır.

Bu kapsamda Kurum bünyesinde resim dersleri vermeye ve kişisel çalışmalarına devam etmektedir. Yalı, ulusal birçok kongre, sergi ve projelere katılmış, sosyal sorumluluk çalışmalarında yer almaktadır.